

Vizuální komunikace v pohřebnictví

BcA. Silvie Jakubková



Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací
Ateliér Grafický design

Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **BcA. Silvie Jakubková**
Osobní číslo: **K18421**
Studijní program: **N8206 Výtvarná umění**
Studijní obor: **Multimédia a design – Grafický design**
Forma studia: **Prezenční**
Téma práce: **Vizuální komunikace v pohřebnictví**

Zásady pro vypracování

Rozsah teoretické práce minimálně 40 – 45 stran + obrazové přílohy (dokumentace praktické části). Práci odevzdat v elektronické podobě (dle předepsané celouniverzitní šablony viz směrnice rektora č. 33/2019) ve formátu PDF na 1 ks CD (DVD) nosiče, dále odevzdat 2 kusy výtisků práce v pevné vazbě (v jedné z nich bude vlepeno CD) a 1 výtisk graficky zpracované práce, která má volnější grafickou podobu.

1. Teoretická část: Vizuální komunikace v pohřebnictví
2. Praktická část: Autorský grafický projekt s funebrální tematikou

Rozsah diplomové práce: viz Zásady pro vypracování
Rozsah příloh: viz Zásady pro vypracování
Forma zpracování diplomové práce: tištěná/umělecké dílo

Seznam doporučené literatury:

FAIGLOVÁ, Barbora a Dana SVÍTILOVÁ. *Tafofil: krása a tajemství hřbitovů*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-5642-4
HÖHNE, Steffen a Věra KOUBOVÁ, ed. *Nesmrtelní, smrtelní: příběh zániku česko-německo-židovského soužití na území Čech slovem a obrazem*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2001. ISBN 80-85844-78-8
PRAHL, Roman. *Umění náhrobků v českých zemích let 1780-1830*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1188-9

Vedoucí diplomové práce: **doc. Mgr.A. Pavel Noga, ArtD.**
Ateliér Grafický design

Datum zadání diplomové práce: **1. listopadu 2019**

Termín odevzdání diplomové práce: **15. května 2020**

doc. Mgr. Irena Armutidisová
děkanka



doc. Mgr.A. Pavel Noga, ArtD.
vedoucí ateliéru

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ / DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- bakalářská/diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a bude dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou/diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou/diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské/diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské/diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- pokud je výstupem bakalářské/diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji, že:

- jsem na bakalářské/diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně dne:6. 12. 2019.....

Jméno a příjmení studenta:BcA. Silvie Jakubková....

.....
podpis studenta

ABSTRAKT

Práce pojednává primárně o sepulkrální architektuře v České republice. Zaměřuje se na české hřbitovy a náhrobky napříč náboženstvím a časem. Práce zároveň nahlíží i za hřbitovní zeď – na to, co nás obklopuje při procesu posledního rozloučení. Výsledným produktem je autorská kniha zaměřena na umění za hřbitovní zdí.

Klíčová slova: hřbitov, náhrobek, pohřební služba, sepulkrální architektura, smuteční oznámení, autorská kniha

ABSTRACT

The subject matter of this publication aims to map the characteristics of sepulchral architecture in the Czech Republic through various religious denominations, and art eras in time. Through this publication, the reader will gain insight into often overlooked and taboo themes — such as spaces behind cemetery walls which often hide forgotten artworks. The final product is an author's book which is focused on art behind the cemetery wall.

Keywords: Cemetery, Gravestone, Funeral Services, Sepulchral Architecture, Obituary, Author's Book

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji všem, kteří se nějakým způsobem podíleli na vzniku této práce. Děkuji rodičům, vedoucímu práce doc. Mgr.A. Pavlu Nogovi, Art.D, pusinkám za konzultace a Romanovi Bláhovi za pomoc s orientací v tematice.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 VIZUÁLNÍ KOMUNIKACE V POHŘEBNICTVÍ	11
1.1 HŘBITOV	11
1.1.1 Dělení hřbitovů	11
1.1.2 Židovská pohřebiště	11
1.1.2.1 Starý židovský hřbitov v Praze-Libni	12
1.1.2.2 Starý židovský hřbitov v Telči	16
1.1.2.3 Symbolika židovských náhrobků	17
1.1.3 Křesťanská pohřebiště	17
1.1.3.1 Barokní umění náhrobků českých zemí	18
1.1.3.2 Umění náhrobků po roce 1800	20
1.1.3.3 Secesní umění za hřbitovní zdi	22
1.1.3.3.1 Poděbradský městský hřbitov v Kluku	23
1.1.3.3.2 Secesní písmo v sepulkrální architektuře.....	25
1.1.3.4 Kubismus v Ďáblicích	27
1.1.3.5 Pomníky padlých hrdinů	30
1.1.3.6 Vliv komunismu na sepulkrální architekturu	34
1.1.3.6.1 Náhrobky obětí komunistického režimu	36
1.1.4 Současnost	38
1.1.4.1 Les vzpomínek	39
1.1.4.2 Lesní hřbitov	41
1.1.4.3 Zvířecí hřbitovy	43
1.1.4.4. Současné trendy českých hřbitovů	45
1.1.4.5. Současný stav českých hřbitovů	48
1.2 MEDIALIZACE POSLEDNÍHO ROZLOUČENÍ	49
1.2.1 Úmrtní oznámení	50
1.2.1.1 Úmrtní oznámení z pohledu grafika	52
1.2.2 Kondolence	54

1.3 POHŘEBNÍ ÚSTAV	55
1.3.1 Legislativa.....	55
1.3.2 Propagace pohřebních ústavů	55
1.3.3 Grafický design ve funebrálním prostředí.....	58
ZÁVĚR	60
II PRAKTICKÁ ČÁST	62
ÚVOD.....	63
2 AUTORSKÝ GRAFICKÝ PROJEKT S FUNEBRÁLNÍ TEMATIKOU	64
2.1 REŠERŠE	64
2.2 OBSAH KNIHY	65
2.3 NÁZEV KNIHY	67
2.4 GRAFICKÉ A TECHNICKÉ ZPRACOVÁNÍ	67
2.4.1 Logo	67
2.4.2 Barevnost.....	68
2.4.3 Grafický zásah do prostoru.....	69
2.4.4 Sazba	69
2.4.4.1 Písmo	71
2.4.5 Fotografie	71
2.4.6 Desky	72
2.4.7 Hřbet.....	74
2.4.8 Vazba a finalizace	74
ZÁVĚR.....	76
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	77
SEZNAM POUŽITÝCH OBRÁZKŮ	81
Příloha č.1	88

ÚVOD

Hřbitov je místem, kam někteří z nás málokdy chodí, avšak každý zde minimálně jednou byl. A minimálně se sem ještě jednou podívá. Léta 2019/ V létě? / V roce? jsem se při jedné z pravidelných ročních návštěv hřbitova v Čeladné najednou pozastavila a pořádně se rozhlédla. Začala jsem vnímat, jak se podoba hřbitova během let mění. Vykácená alej, urbanismus města doslova obkličující pozemek kostela s hřbitovem, výrazná obnova náhrobků starých i nově vzniklých hrobů. To všechno jsem vnímala negativně a jako krok k horšímu.

Donutilo mě to k zamyšlení a rozhodla jsem se zjistit, kde nastal ten zlom, kdy přestaly být náhrobky uměleckými objekty, kdy se přestal klást důraz na estetiku a kdy se sklouzlo k průměru, kde máme (s nadsázkou) pět vzorových tvarů náhrobních desek, které se nám opakují v různých materiálových provedeních v kombinaci s různými, často nevhodnými typy písma a kýčovitými dekory.

S výběrem hřbitovů mi částečně pomáhal pan Roman Bláha, který mě také uvedl do této tematiky a pomohl mi na samotném začátku rozhlédnout se. Pan Bláha jezdí křížem krážem přes celou republiku a zmapoval již více než 7 000 českých hřbitovů. Troufám si tvrdit, že není většího odborníka u nás, a jsem vděčná za naši spolupráci.

Cílem této práce není hanit estetický vkus pozůstalých, nebo ukazovat, jak by to mělo být správně, jak by to naopak nemělo vypadat. Práce chce pouze ukázat, jak se k těmto funerálním objektům přistupovalo dříve následkem čeho a oč se v současnosti ochuzujeme na českých hřbitovech.

Doufám, že moje práce čtenáře obohatí, donutí k zamyšlení a třeba inspiruje.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 VIZUÁLNÍ KOMUNIKACE V POHŘEBNICTVÍ

Samotný pojem pohřbnictví či funebrální tematika jsou pojmy velmi široké a představit si pod nimi můžeme cokoli. Někomu se při slově pohřbnictví vybaví pohřební služba, někomu hřbitov, někdo si při tomto slově zavzpomíná na zesnulého, na hřbitov, na hrob. Toto slovo nás může zasáhnout všemi směry a asociace nemusí být pouze optické. Mnohým žijícím na vesnici se může vybavit kostelní zvon, klusot koňského spřežení nebo nemilý mráz, který nás pohladí po zádech..

1.1 Hřbitov

Všechny tyto zmíněné a mnoho dalších nakonec končí na místě klidu a odpočinku, na hřbitově. Hřbitov je místo, které je od pradávna nedílnou součástí společnosti. Někteří toto místo vnímají jako místo klidu a duševního rozjímání, někdo jako místo útěchy, jiní z těchto míst mají hrůzu.

1.1.1 Dělení hřbitovů

Hřbitovů existuje několik druhů podle určení a víry. Hřbitov, pietní místo, nebo zastarale též krchov, můžeme dělit podle účelu na:

civilní – pro lid libovolného náboženského vyznání a ateisty (jinak řečeno hřbitov ekumenický či občanský), panuje zde různorodost náhrobků, neucelený až chaotický půdorys;

vojenský – pro pohřbívání padlých vojáků, všechny náhrobky jsou si většinou podobné, v půdorysu je kladen důraz na geometrii;

hromadné pohřebiště – vznikalo v případech, že mrtvých bylo tolik, že je nebylo možné pohřbívat samostatně (jinak také masový či hromadný hrob), tyto pohřebiště vznikaly v období morových epidemií, za válek dalších masových ztrát na životech v historii. (Hřbitov: Rozlišení hřbitovů podle účelu, 2019)

1.1.2 Židovská pohřebiště

Židovské hřbitovy jsou pro nás unikátní zejména pro jejich hebrejské nápisy, které můžeme dešifrovat ze zachovalějších náhrobků. Ovšem ani slova vytesaná do kamene nemohou přežít věky, a tak hebrejské nápisy na stoletých náhrobkách podléhají povětrnostním vlivům a politickým režimům. Na unikátnosti přidává židovským hřbitovům i fakt, že židovské tradice zcela odmítají kremaci, jelikož tělo by mělo být pohřbeno do země balzamované. (Reifová, 2015) Proto zde neexistují žádné urnové hroby či urnové háje. Hroby Židů byly prosté, obsahující pouze náhrobní desku a většinou napohled nespécifikovaný prostor před deskou, kde se nachází tělo zesnulého. Je důležité zohlednit to, v jaké době byl hrob vystaven a jestli neměl zesnulý mimořádně významné

postavení v české historii. Jako příklad můžeme uvést světoznámého pražského spisovatele židovského původu Franze Kafku, který svými literárními díly obohatil naši i světovou literaturu. Tento slavný německy píšící spisovatel byl dne 10. června 1924 pohřben na Novém židovském hřbitově na Olšanech a jeho hrob se od klasických židovských hrobů liší jak tvarem náhrobního kamene, tak zvoleným materiálem – betonem. Netradičním prvkem ve vztahu k židovskému hrobu je i kamínková zahrádka ohraničená betonovými kvádry. Tento prvek je příznačný pro křesťanské hroby, kdy pozůstalí volí mezi několika typy křídla hrobu, které se na židovském hrobě objevuje spíše výjimečně. Obecně laicky můžeme židovské náhrobky dělit na „staré“ a nové a primární rozdíl mezi nimi spočívá v materiálu (dříve kámen, po roce 1900 černý mramor) a tvaru, kdy po roce 1900 vzniká velké množství náhrobků s kubistickými rysy.



Obr. 1: Náhrobek Franze Kafky na pražských Olšanech, (archiv autora, 2020)

1.1.2.1 Starý židovský hřbitov v Praze-Libni

Tento hřbitov byl uchován ve své celistvosti do roku 1930 a od té doby postupně chátral. Jeho existence byla silně spjata s existencí židovských obyvatel Prahy a jeho historie sahá až do roku 1656, kdy bylo díky libeňskému Janu Hartvíkovi hraběti z Nostic vystavěno v Praze-Libni židovské ghetto. Židů v Praze přibývalo a své doby dosáhli dokonce většího počtu obyvatel než křesťané. Proto také začali němečtí občané Prahu nazývat Judendorf. Nepředstavujme si to ale tak, že by Židé obsazovali Prahu. (Dlouhán, 1935) Musíme si uvědomit, že se zde jedná o 16. století, kdy byla Libeň pouhou vesničkou u Prahy. Až v roce 1898 došlo ke změně a Libeň byla povýšena na město, které se později v roce 1901 připojilo k Praze jako její osmá čtvrť. (Janáčková, 2019)

Pan Fr. Dlouhán v Moravském ilustrovaném zpravodaji číslo 44 z roku 1935 tento hřbitov popisuje slovy: „Dneska jsou ze židovského hřbitova pouhé trosky. Poslední nebožtík sem byl položen na konci minulého století a je už jenom málo těch, kteří by na něho ještě vzpomínali. Všechny cesty zarostly trávou, všechny pomníčky, postavené hustě vedle sebe bez rovů, jsou spjaty divočinou břechťanu.“



Obr. 2: Židovský hřbitov v Praze Libni, (K. Hájek, 1935)

Hřbitov se bohužel jako jeden z mnoha stal obětí komunistického režimu, který jej v roce 1965 nechal zavézt 6–8 metry zeminy v rámci akce Za Prahu krásnější. V současnosti je hřbitov doslova pohřben hluboko pod zemí, pod kterou se ukrývá přes 600 starobylých náhrobků. K prvnímu zmenšení hřbitova došlo již dříve v roce 1875. Tehdy byl hřbitov zmenšen o jihovýchodní cíp z důvodu nové plánované výstavby železniční stanice, kdy bylo podle textů spisovatele Vojtěcha Rakouse vykopáno a přemístěno 43 hrobů. K dalšímu zmenšení plochy hřbitova došlo roku 1929, kdy bylo zhruba 250 náhrobků pouze přeneseno do jiné části Starého hřbitova. (Janáčová, 2019) A stále to nebyl poslední zásah do jeho rozlohy.

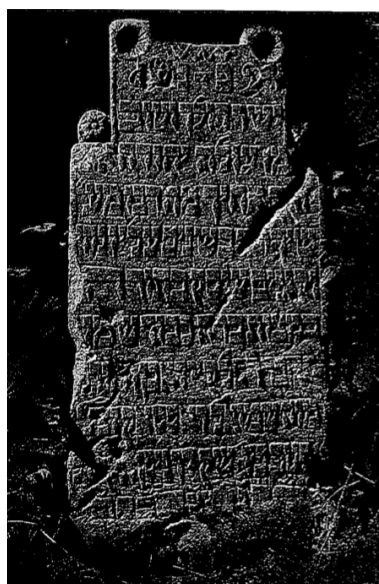
Tehdejší umístění hřbitova bylo dosti nešťastné, jelikož se částečně nacházel na místech, kde docházelo k častým záplavám řekou Vltavou, což bylo důvodem, proč byl z hygienických důvodů roku 1892 oficiálně zrušen. Jeho osud byl celkově dosti nešťastný, jelikož další část hřbitova poničily záplavy a část stavba Libeňského mostu v roce 1928. (Janáčová, 2019)



Obr. 3: Potopa Starého židovského hřbitova v Praze-Libni, únor 1920, (Nakladatelství paseka, 2012)

Při definitivní likvidaci hřbitova bylo zachráněno zhruba dvacet náhrobků, které jsou rozmístěny v Michli u bývalé synagogy, z toho tři jsou umístěny na Starém židovském hřbitově na Josefově, jedna na Novém židovském hřbitově na Žižkově. (Janáčová, 2019) Macevy (slovo označující náhrobní kámen, hebrejského původu) ze starého libeňského hřbitova patří k těm nejstarším v České republice a výtvarně nejzajímavějším.

Nejzajímavější je dochovaný náhrobek z roku 1806 patřící Šmuelu Rostokovi. V horní části náhrobku se nachází pravoúhlé zakončení, které je rámováno drobnými rostlinnými ornamenty reliéfního i celoplastického charakteru. (Janáčová, 2019)



Obr. 4: Náhrobek Šmuela Rostoka z konce 17. století, (Epigraphica et Sepulcralia 8, 2019)

Nejstarším zdokumentovaným náhrobkem z tohoto hřbitova je náhrobek z roku 1625, který vykazuje jasné renesanční vlivy. Renesančních náhrobků se na hřbitově mělo údajně nacházet více, a to společně s barokními a klasicistními náhrobky. Některé místní náhrobky byly podle kolorovaných skleněných negativů ze začátku 20. století polychromované, některé natřené vápnem s černě zvýrazněnými nápisy. (Janáčová, 2019)

Kolem roku 2006 vznikaly (ne poprvé v historii) úvahy nad obnovením části hřbitova, tedy jeho vykopáním a následným prohlášením za kulturní památku. Tato akce bohužel dodnes neproběhla. Hlavní obavy se týkají poškození mnoha náhrobních kamenů následkem stavby Libeňského mostu, kdy se pod most kromě sutiny navozilo množství lomového kamene, který musel náhrobky nenávratně poničit. (Fingerlandová, 2016) Jediným dochovaným pozůstatkem na místě starého libeňského hřbitova je dnes mimo několik přemístěných desek ohradní zeď pocházející z druhé poloviny 19. století, nacházející se na východní části pozemku.



Obr. 5: Současný stav Starého židovského hřbitova v Praze-Libni, (Tombyk, 2016)

Starý židovský hřbitov v pražské Libni byl i součástí života některých osobností. Do života se zapsal i spisovatel Bohumil Hrabalovi, který jej vzpomíná v nejednom díle. Hřbitov mnohdy popisuje detailněji než odborná literatura. Příkladem může být dílo *Vita nuova*, kde ho zmiňuje hned v několika větách.

„A ten čas, kdy jsem se svým mužem začala chodit na libeňský hřbitov, kdy jsem si ten hřbitov zamilovala, dokonce jsem i sama přešla litinový plot a tam jsem sedala na pomníky ležící a zabořené do země a rozhlížela jsem se a zase jsem chodila od pomníku ke druhému, někdy jsem musela pokleknout, abych si přečetla, kdo tam leží, z pomníků, které ještě stály, jsme vyčetla ta krásná dívčí jména a bylo mi teskno.“ (Hrabal, *Vita nuova*, 1987)

Hrabalova trilogie *Svatby v domě*, *Vita nuova* a *Proluky*, jinak lidově přejmenovaná na „Libeňská trilogie“, mistrovsky popisuje rozklad židovské společnosti v Libni a za příběhy se skrývá jak zánik hřbitova, tak celé městské části.

1.1.2.2 Starý židovský hřbitov v Telči

Mezi dochované židovské hřbitovy, které stojí za zmínku, patří Starý židovský hřbitov v Telči, jehož existence je zaznamenána už k roku 1551, tehdy na území „Židovce“. Na hřbitově je k dnešnímu dni dochováno 153 náhrobků z doby od počátku 17. století až do roku 1878. Většina z nich má nápisy v hebrejštině, po 20. letech 19. století i v němčině. Nejstarší náhrobky lze nalézt v jihovýchodní části hřbitova, kde je lokalizován původní hřbitov menších rozměrů, později rozšířený severně a západně. (Steinová, 2017)

V tomto městě působilo několik židovských rodin, které můžeme podle náhrobků dohledat. Z náhrobků můžeme také vyčíst důležitost a postavení místních Židů. Charakter náhrobků ovlivňovala i politická situace země. Nejvýznamnější osobností telčské židovské komunity byl Jakob Lang (1756–1828), který v Telči roku 1803 založil továrnu na sukna, prosperující především kvůli velké spotřebě sukna na ošacení vojáků za dob napoleonských válek. Jeho hrob můžeme nalézt v západní části hřbitova (náhrobek č. 145). Náhrobek se liší od ostatních výrazným pronikáním znaků nových zvyků, a to texty psanými latinkou v německém jazyce. Zdůrazněním postavení bylo i samotné umístění hrobu, a to do prostoru pod krytou stříšku přímo k ohradní zdi. (Steinová, 2017)



Obr. 6, 7: Vybrané příklady náhrobků Starého židovského hřbitova v Telči, zleva vytvořené v letech 1704, 1818, 1845, (Jeníčková, 2013)

Starý židovský hřbitov v Telči je nyní díky Matana, a.s., společnosti pro správu nemovitostí Židovské obce v Praze, malebným, často navštěvovaným a udržovaným hřbitovem. Společnost Matana vzala tento hřbitov pod svá křídla a vzkřísila jej po desetiletích chátrání, zarůstání vegetací a uvedla jej do důstojného stavu. Tato společnost se snaží starat o židovské hřbitovy, které již nesplňují podmínky pro pohřbívání a chátrají. Dalším příkladem je Starý židovský hřbitov ve Švihově, kdy bylo díky této společnosti zachráněno kolem stovky chátrajících renesančních, barokních a klasicistních náhrobků. (Zoubková, 2015)

1.1.2.3 Symbolika židovských náhrobků

Při hlubším zkoumání náhrobků si nelze nevšimnout a nepoukázat na užívanou symboliku. Častým motivem na náhrobcích jsou žehnající ruce. Symbol žehnajících rukou znamená, že zesnulý byl kohen, tedy potomek prvního velekněze Arona. Často tito lidé používali příjmení, Kohen, Kohn, Katz nebo Kahn, ale není to vždy pravidlem. (Steinová, 2017)



Obr. 8, 9 : zleva – Žehnající ruce symbolizující rod Kohenů, Konvice symbolizující kmen Levitů, (archiv autora, 2020)

Dalšími vyskytujícími symboly jsou:

dauidova hvězda – která je symbolem života, jak lidského, tak věčného;

konvice – označující kmen Levitů (chrámoví služebníci);

vinný hrozen – symbolizující píli a plodnost;

koruna – symbolizující moudrost, ale i dobrého, obětavého člověka, člověka dobrého jména;

květy a florální ornamenty – symboly naděje na budoucí vzkříšení, ale i pomíjivosti lidského bytí (Haidler, 2009)

1.1.3 Křesťanská pohřebiště

Podoba hřbitova je ovlivněna dvěma podmínkami, a to podmínkou fyzickogeografickou, kdy jde o reliéf, hydrologické podmínky, flóru a faunu, a na podmínku společensko-historickou, kdy se berou v potaz dějiny a kultura oblasti kde se hřbitov nachází. (Hupková, 2009) Nejpočetnějšími zmapovanými hřbitovy, které se u nás nacházejí, jsou křesťanské hřbitovy. Jejich stáří můžeme stanovit mimo literaturu, stav a dataci jednotlivých hrobů také podle výtvarného zpracování jednotlivých náhrobních kamenů..

1.1.3.1 Barokní umění v českých zemích

K nejvýznamnějším obdobím, která se podepsala na hrobech České republiky, je 17. a 18. století, kdy na českém území převládalo baroko. V této době byl vystavěn nespočet chrámů a hrobek svatých či panovníků. Význačnými prvky pro tyto památky je bohaté zdobení ornamentální a reliéfové, častým doplňkem, mnohdy i nosným prvkem byla i plastika. Nejvýznamnější příklad českého barokního hřbitova je ve Střílkách na Kroměřížsku. Uměleckou kvalitou můžeme tento hřbitov srovnat s Kuksem v Trutnově, který je (Braunovým) mistrovským barokním dílem na území České republiky. Oproti Kuksu je však tento hřbitov dochován ve své architektonické koncepci i v části plastické výzdoby v původním stavu.

Historie hřbitova spadá až do let 1730–1743, kdy jeho vybudování zrealizoval Ignác Josef Círanin z Bolleshausu, kterého povolal Antonín Amand Petřvaldský z Petřvaldu, majitel stříleckého a tovačovského panství. Autorem sochařské výzdoby byl moravský sochař Bohumír Frič (v matrice udáván jako Gottfried). (Obec Střílky)



Obr. 10: Barokní hřbitov ve Střílkách z ptačí perspektivy, (Frolová, 2018)

Celý hřbitov je koncipován do čtverce o rozloze cca 2000 m² a vytvořen je uměle násypem vyvýšeným nad své okolí. Celý hřbitov je obehnan vysokým zdívem z pískovcových kvádrů, v nejvyšším bodě až deset metrů vysokým, jehož rohy obvodní zdi byly nahrazeny klenutými oblouky dovnitř. Na zdi je vkusně zdobená balustráda s podstavci pro sošky a sousoší, rozmístěné po celém obvodu. Nejvýraznější sochou hřbitova je socha strážce anděla s popelnicí umístěná na vstupní plošině.

Zklamáním pro některé návštěvníky by mohl být fakt, že barokní prvky vykazují pouze kaple, obvodové zdivo a sochařská výzdoba. Nejstarší dochované náhrobky jsou z období okolo roku 1930.



Obr. 11: Socha strážce, Hřbitov ve Strálkách na Kroměřížsku, (archiv autora, 2020)



Obr. 12, 13: Detaily hřbitova, (archiv autora, 2020)

V pozdním 18. století začala být věnována pohřbívání větší pozornost, která nesouvisela pouze se šířící se úctou k životu jedince. Podnětem byla reforma pohřbívání, kdy vešly v platnost zákazy pohřbívání v kostelech obcí a v okolí kostelů. Důvody byly předně hygienické. Dalšími podněty byla poptávka po volně stojícím náhrobku a celkově vyšší poptávka po hrobovém místě. Barokní době vévodil vodorovný útvar zvýšeného krytu hrobové desky. Odlišoval se tak od dominant 19. století, ve kterých hrála hlavní roli svislá náhrobní deska nesoucí text, který byl hlavním nositelem poselství, a výtvarné složky mu byly podřazeny. (Prah, 2004) Baroko bylo bohaté na výtvarné zpracování hrobů. Mnohé hroby můžeme považovat za umělecká díla a mistrovské práce sochařů této doby.

Vyzdvihnout můžeme práce sochaře Františka Xavera Ledera (1758–1811). Jeho první výraznou zakázkou byla sochařská výzdoba štítu východního portálu budovy pražského Klementina. Nakonec se zachovalo pět Ledererem signovaných náhrobních prací, z nichž nejvýraznější je pískovcový náhrobek Antoinetty Hartigové, zesnulé roku 1790, hrobem v Horních Beřkovicích, situovaném do zámeckého parku. Následuje sousoší pro Alžbětu Bertoniovou z roku 1792 a dílo pro Johannu z Bittu z roku 1798. Ledererově tvorbě dominuje socha plačky, ženská postava truchlící u náhrobku s bohatou drapérií. Drapérie jsou křehké, ale také lehké a dynamické. (Prah, 2004) Sochařská výzdoba byla a je nejvýraznějším prvkem hrobů 18. století. Častými byly i figurální reliéfy, které se objevovaly hojně na venkovských hřbitovech severních Čech.

Na reliéfní výzdobě se Lederer rovněž podílel. Znamějšími autory z této oblasti u nás jsou

ale Josef Malínský a František Pettrich. Písmo představovalo na hrobech spíše doplněk, ale i přesto si zasloužilo výtvarníkovu pozornost a můžeme zpozorovat jeho nejrůznější formy. Z tohoto období na českých hrobech dominuje latinkou psaný německý jazyk míšený s češtinou. Tvarově je písmo různorodé, dominuje serifové písmo a kurzíva.



Obr. 14: Ukázka bohaté kombinace písem z roku 1849, (archiv autora, 2020)

Barokní umění můžeme v hojném zastoupení nalézt také na hřbitovech v Kunčíně, Manětíně a na Malostranském hřbitově na Smíchově. K perlám českého baroka patří i Žďár nad Sázavou a zdejší práce Jana Blažeje Santiniho Aichla na kostele sv. Jana Nepomuckého, který byl donedávna doprovázen starým hřbitovem.



Obr. 15: Kostel sv. Jana Nepomuckého – bývalé nádvoří vyplněno hřbitovem, (Plíhal, 2010)

1.1.3.2 Umění náhrobků po roce 1800

Po roce 1800 se v umění náhrobků prolíná antická a křesťanská symbolika. V měšťanské společnosti hraje důležitou roli i symbolický dekor, zachycující to, co zesnulý vykonal ve smyslu své profese, nebo vyjadřující jeho charakterové přednosti. Ikonografie sochařského náhrobku měla své tradice i inovace. Významnými tvůrci po roce 1800 byli Václav Prachner a Josef Bergler, kteří spolu přes dvacet let spolupracovali ve vztahu: Bergler – ředitel pražské akademie umění, návrhář; Prachner – původně student Berglerův, sochař. Společnými silami vytvořili například náhrobek M. V. Kronese (1809), který lze vidět v Lapidáriu Národního muzea v Praze. (Prah, 2004)

Nejčtenější produkce vzniká okolo roku 1820, kdy Prachner vytváří z pískovce náhrobky pro příslušníky rodiny Veithových na pražských olšanských hřbitovech, jež se stávají působivou do-

minantou hřbitova. Na těchto hrobech často vyobrazuje anděla strážného nebo smutečního génia, což jsou postavy často vyobrazované a přiřazované do období klasicismu. Génius (smuteční anděl) je vyobrazován stojící nebo sedící u urny, vždy obrácen k urně s truchlícím gestem ve tváři. (Prah, 2004)



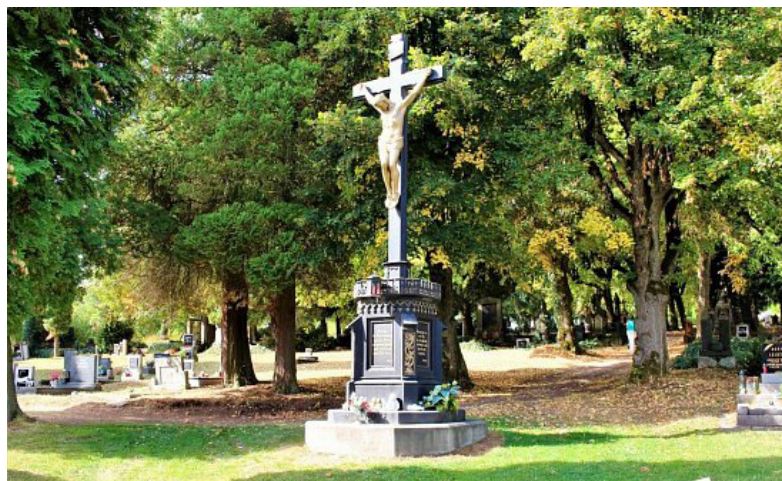
Obr. 16: Náhrobek knížete biskupa L. L. Thun-Hohensteina, V. Prachner & J. Bergler, (archiv autora, 2020)



Obr. 17: Náhrobek rodiny Veithových, Václav Prachner, (archiv autora, 2020)

Zajímavým zástupcem klasicismu ve funerálním prostředí je hřbitov ve Vrchlabí pocházející zhruba ze 17. století. Vystavěn byl při vrchlabském kostele na místě, kde archeologové našli základy původního kostelíka z přelomu 13. a 14. století, jde tedy o pohřební místo již od 13. století. (Braun, 2018) Od roku 1805 se hřbitov postupně začal rozšiřovat a přesouvat na základě vzrůstajícího počtu obyvatel. Rozrůstal se ve třech etapách, a to 1805, 1880 a třetí díl etapy roku 1907. (Průvodce vrchlabským místem posledního odpočinku, 2018) Samotný hřbitov lze nyní rozdělit na dvě části: severní – starší, s tradičními hroby a hrobkami; jižní – mladší, se zaniklým židovským hřbitovem a vsypovou loučkou. Hřbitovní stavby nepodléhaly stavebnímu řízení, a tak mohla vznikat originální architektonická díla. Tento hřbitov tak za své existence dal domov sepulkrální architektuře raně klasicistní (1805–1830), pozdě klasicistní (1830–1900), eklekticistní a v nejnovější části stylům art deco, kubismu, secesi a neoslohům. K vidění je zde i náhrobek ozdobený sochou od výše zmiňovaného Václava Prachnera.

Centrem hřbitova je centrální latinský kříž nesoucí nápis „Wer zu mir kommt, den werde ich nicht verstoßen“ (Kdo ke mně přichází, toho nevyženu.). Kříž pravděpodobně pocházející z komárenských sléváren je díky velikosti, plastickému ztvárnění a mimořádné estetické kvalitě ojedinělý. Je přes šest metrů velký a nese tělo Krista v životní velikosti. (Hřbitovní stezka „Za paměti Vrchlabí“)



Obr. 18: Centrální kříž Vrchlabského hřbitova, (Bouška, 2018)

1.1.3.3 Secesní umění za hřbitovní zdi

Řešíme-li zde různé umělecké slohy a styly, jejichž formy jsou definované, měli bychom si definovat i to hlavní, čím se zde zabýváme. Náhrobky můžeme definovat jako něco mezi užitým uměním, architekturou a sochařstvím. Přesnější definicí je pojem sepulkrální architektura, speciální architektonická disciplína zahrnující projektování hrobek. Realizátory mohli být architekti, výtvarníci či prostí zruční kameníci. Roli hrál vždy materiál a detaily jako sochy, plastiky a písmo. Tyto detaily nám pomáhají odkrýt dobu vzniku náhrobku, který je jakousi zprávou o jeho dobové kultuře.

Jedním z nepřehlédnutelných slohů na českých hřbitovech je secese, která se v sepulkrální architektuře vyznačuje bohatou drapérií ženských soch/pláček, bohatým florálním/geometrickým zdobením a v neposledním secesním písmem, které má svůj pevný, neopominutelný charakter. Jedním z nejvýznamnějších českých secesních tvůrců je architekt Josef Fanta, známý primárně díky hale hlavního nádraží v Praze nebo budovy observatoře v Ondřejově. Jeho méně známým dílem, avšak pro něj možná nejcennějším, je náhrobek na olšanských hřbitovech, který sám navrhl pro sebe a svou rodinu. Náhrobek doplňuje plastika sochaře Čenka Vosmíka. (Jansová, Plíhal, 2018)

18. a 19. století dominoval při tvorbě náhrobků pískovec. Ten byl koncem 19. století nahrazován a v první polovině zcela nahrazen černým „městským kamenem“ – černým severským dioritem, který bývá následně nahrazován umělým kamenem, který pohřbívá duše českých hřbitovů.



Obr. 19: Náhrobek Josefa Fanta a jeho rodiny, Olšanské hřbitovy, (archiv autora, 2020)

1.1.3.3.1 Poděbradský městský hřbitov v Kluku

Unikátním secesním počinem je poděbradský městský hřbitov v Kluku, který navrhl již výše zmiňovaný český architekt Josef Fanta. Vybudován byl v letech 1902–1903 a od roku 1963 je zapsán ve státním seznamu nemovitých kulturních památek. (Hřbitov: Poděbradský městský hřbitov, 2015) Hlavní vchod tvoří kovová mřížová vrata s mřížovými brankami po stranách, ty navazují na hřbitovní kapli s pitevnou a márnicí, naproti stojí objekt sloužící jako příbytek hrobníka. Katolická část hřbitova je obehnaná dekorativní ohradní 300 metrů dlouhou cihlovou zdí, která dělí hřbitov na katolickou a evangelickou část. Tato Fantova koncepce měla úspěch už dříve, a to na výstavě architektury v Londýně. Fantovu architekturu doplnil zahradní úpravou František Thomayer, uznávaný pražský zahradník. (Vejvodová, 2016)



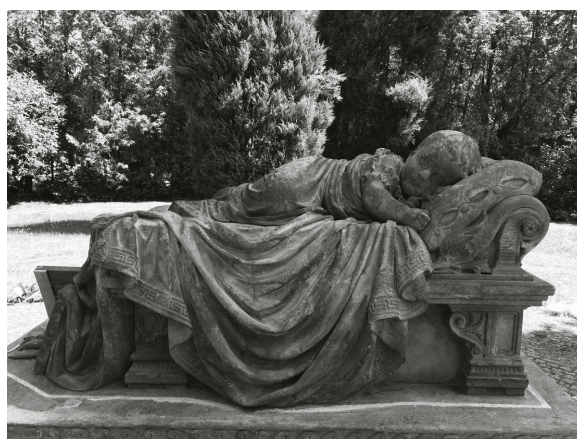
Obr. 20, 21: Hřbitov v Kluku navržený secesním architektem Josefem Fantou, (archiv autora, 2020)

Doplňkem k Fantově secesní architektuře je 34 reliéfních medailonků zdobících obvodovou zeď, které vytvořil František Bílek.

Jedním z nejvýraznějších náhrobků je zde náhrobek rodiny Markovy, vytvořený sochařem Bohuslavem Schnirchem, který mimo tento pomník vytvořil i pomník Aničky Birnbaumové. (Ličková, 1992) Pomník rodiny Markovy je tvořen pískovcovou architekturou se sedlovou kamennou stříškou, pod níž je umístěna plastika ženy v téměř životní velikosti. Žena je zahalena do bohaté drapérie, v ruce drží prut se třemi ratolestmi symbolizujícími odkaz na tři větve Markova rodu. Zlatý pískovec je doplněn zlatým verzálkovým písmem.



Obr. 22: Náhrobek rodiny Markovy od Bohuslava Schnircha, (archiv autora, 2020)

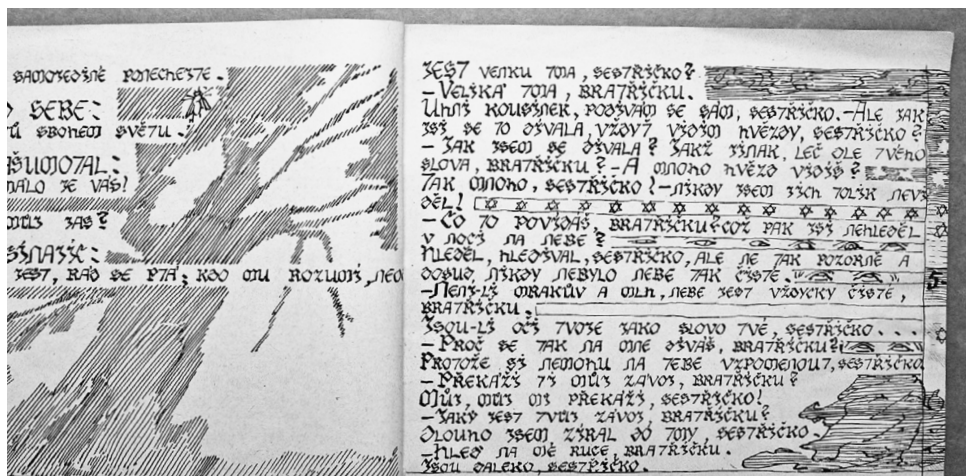


Obr. 23: Náhrobek Aničky Birnbaumové od Bohuslava Schnirta, (archiv autora, 2020)

Secesní umění se však neodráželo pouze v křesťanských pohřebištích, ale i na těch židovských. Zde se projevuje v podobě leštěného mramoru a žuly na náhrobcích.

1.1.3.3.2 Secesní písmo v sepulkrální architektuře

Výrazným zástupcem českého secesního umění je také grafik, sochař a architekt František Bílek, který ve své tvorbě věnoval velkou pozornost vzhledu náhrobních desek. Vytvořil autorské písmo, které následně užíval k množení citátů z bible na svá díla, písmo doprovázelo jeho sochařskou výzdobu náhrobků, voleno bylo i na samotné údaje na stélách.



Obr. 24: Ukázka autorského písma Františka Bílka, (Deml, 1916)

Písmo z Obr. 24, můžeme pak vidět například na náhrobku Bohumila Kubišty nesoucí text: „Obsáhnouti život silným tahem.“ Kromě textu je náhrobek tvořen obloukovou lunetou s reliéfem figury osudu, kterou si můžeme vyložit jako plačku, která kreslí do knihy osudu, nebo jako génia, který zapisuje Kubištovo jméno do lidské paměti.



Obr. 25: Hrob B. Kubišty vytvořený F. Bílkem, (Vítková, 2013)

František Bílek se narodil v Chýnově, kde si sám navrhl a postavil dům ve kterém žil. (Mládková, 2010) Jeho pobývání v tomto městě se odrazilo na jeho okolí, hřbitov nevymíjaje.

Chýnovský hřbitov se tak pyšní několika náhrobky vytvořenými F. Bílkem. Typickými znaky jsou materiál – pískovec, do něhož je vytvořen reliéf se symbolikou blízkou zesnulému, a poté autorovo výrazné autorské písmo.



Obr. 26, 27: Chýnovský hřbitov zdobený Bílkovými náhrobky, (archiv autora, 2020)

V Chýnově je F. Bílek pohřben v rodinné hrobce, kterou taktéž sám navrhl. Nad náhrobní deskou hrobky pak hrobku a celý hřbitov stráží pětimetrová socha s názvem „Modlitba nad hory“, v současnosti v rekonstrukci..



Obr. 28, 29: Hrobka rodiny Bílkovy na Chýnovském hřbitově, (archiv autora, 2020)

1.1.3.4 Kubismus v Ďáblicích

Kubismus, umělecký směr, na který byla česká země tak bohatá, u nás neměl dlouhého trvání (10.–20. léta 20. století), jelikož byla Evropa postižena válkou. Ovšem i za tuto krátkou dobu vznikla mnohočetná umělecká díla skrze všechny výtvarné disciplíny. V té naší, sepulkrální, byl v letech 1912–1914 vybudován podle projektu Vlastislava Hofmana Ďáblický hřbitov v Praze na Střížkově. Tento hřbitov není atypický pouze svým stylovým zpracováním, ale i obsahem – osobami pohřbívanými, což byly z doby založení neidentifikované osoby, sebevrazi, mrtvolky po pitvách. V samotném srdci hřbitova pak leží jugoslávští a italští partyzáni z druhé světové války a oběti Pražského povstání. Najdou se zde i těla umučených obětí komunismu 50. let a mnoha dalších.

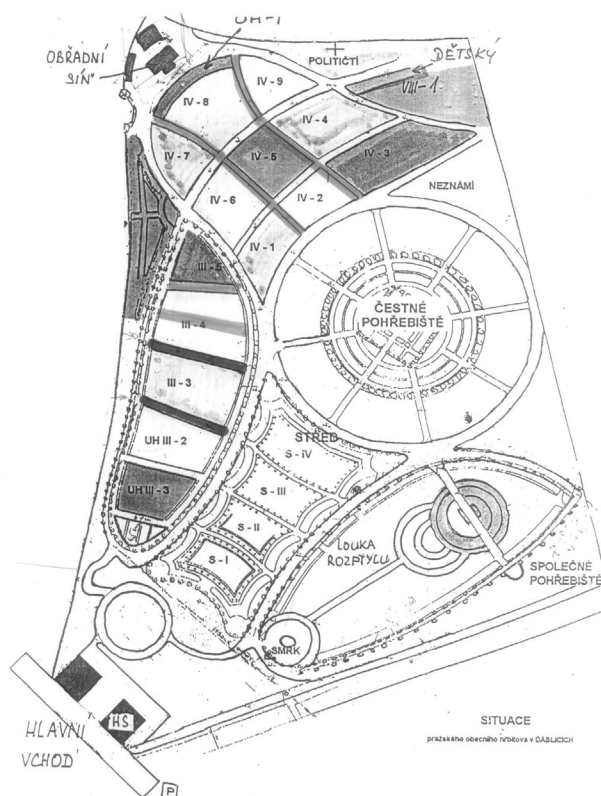


Obr. 30: zleva – Obvodová zeď Ďáblického hřbitova, obřadní síň, (archiv autora, 2020)

Kubistický styl se na tomto hřbitově projevuje nejvýrazněji na obvodové zdi a kapli, kde dominuje čistá geometrie. Ovšem i přes ostré hrany kubismu působí toto místo velmi klidně, až meditativně. Geograficky je hřbitov řešen na několik sekcí. Ta největší je čestné pohřebiště, které je situováno do kružnice.



Obr. 31: Detail Čestného pohřebiště na Ďáblickém hřbitově v Praze, (archiv autora, 2020)



Obr. 32: Plánek Ďáblického hřbitova, (Údržba hrobů Praha)

Jednotlivé náhrobky nenesou jednotný vizuální styl či kubistickou koncepci. Avšak každá sekce hřbitova má své jednotné ucelené ztvárnění. Najdeme zde urnové háje s tvarově jednotnými urnovými hroby, s jednotnými žulovými deskami, které nesou zlaté písmo různorodých fontů. Hroby umučených obětí komunismu jsou prostě označeny svíslými náhrobními deskami, nesoucími zlaté technické písmo.



Obr. 33: Hroby umučených obětí komunismu, Ďáblický hřbitov, (archiv autora, 2020)

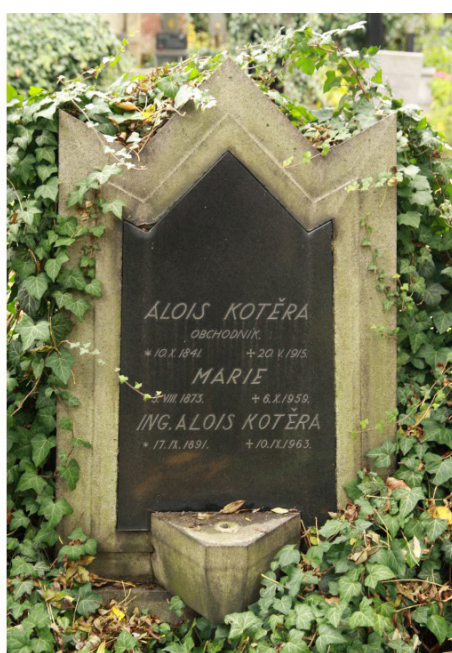
U severního vchodu můžeme nalézt dětský hřbitůvek, určený zesnulým dětem politických vězeňkyň v lágrech. Hrobečky jsou taktéž řešeny pouze náhrobním svíslým kamenem s jednoduchým písmem bez zdobení.



Obr. 34, 35: Dětský hřbitov na Ďáblickém hřbitově, (archiv autora, 2020)

Hřbitov je nejen unikátní svou architekturou, ale i svým obsahem a krásným sjednocením jednotlivých sekcí. A právě ona jednota je možná to, co dělá místo tak klidným. Od roku 1958 byl Ďáblický hřbitov památkově chráněn jako nemovitá kulturní památka. V roce 2017 proběhla aktualizace a do rejstříku kulturních památek se zapsal Ďáblický hřbitov v Praze s Čestným pohřbištěm popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého a třetího odboje. (Ďáblický hřbitov, 2015)

Kubismus se v sepulkrální architektuře neobjevuje pouze na Ďáblickém hřbitově. Jeho charakter můžeme objevit i na samotných hrobech. Největší koncentrace je na olšanských hřbitovech v Praze, kde je k vidění kubistický hrob rodiny Kotěrovy, nebo již výše zmíněný hrob Franze Kafky.

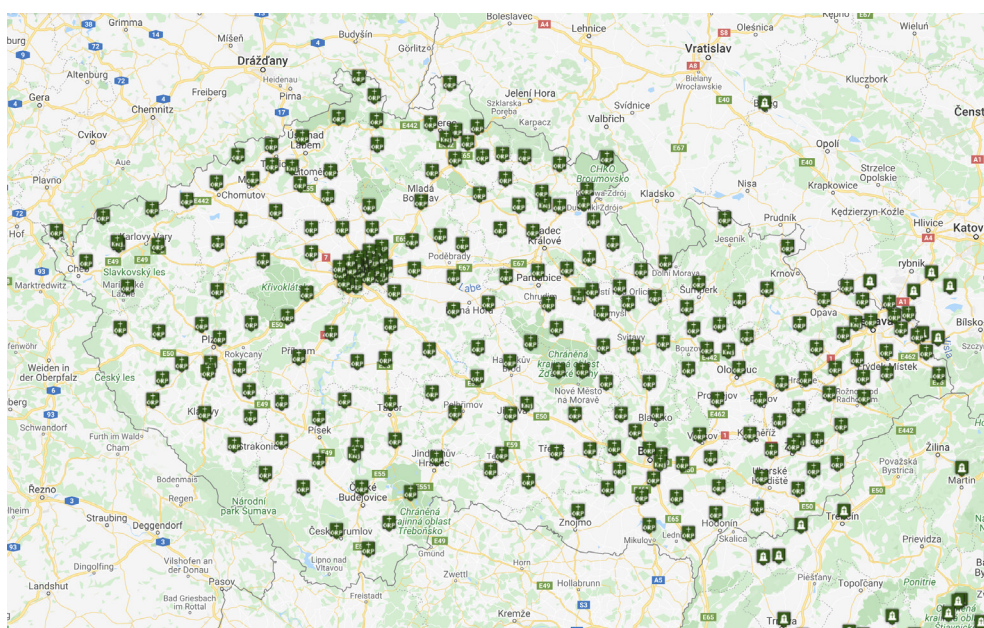


Obr. 36: Hrob rodiny Kotěrovy na Olšanských hřbitovech, (archiv SPH)

1.1.3.5 Pomníky padlých hrdinů

Než se začneme věnovat tématu válečných pomníků, hrobů a pohřebišť, bylo by správné definovat si pojem „válečný hrob“. Zákon definuje válečný hrob jako místo, kde jsou pohřbeny ostatky osob zahynulých v důsledku aktivní účasti ve vojenské operaci, válečného zajetí nebo účasti v odboji nebo vojenské operaci v době války. Za hrob se pro účely zákona považuje i pietní místo, pomník či pamětní deska nebo památník připomínající válečné události a oběti, které zahynuly při aktivní účasti ve vojenské operaci, v důsledku válečného zajetí či účasti v odboji. (Evidence válečných hrobů: Válečný hrob, 2004)

Podíváme-li se do Evidence válečných hrobů na území České republiky, nejpočetnější výskyt nalezneme na území hlavního města. V hojném počtu se vyskytují i v oblasti Slezska. Pravděpodobně v České republice neexistuje žádný větší hřbitov, kde by se nenacházel alespoň jeden památník padlým hrdinům. Ke dni 10. 7. 2019 je zaevidováno ve vojenské historické evidenci 36 977 hrobů válečných hrdinů pouze na území ČR a pouze národností, které žily v naší zemi a bojovaly za ni (například za 1. světové války na území původního Československa Češi, Slováci, Němci, Rusíni, Maďari atd.) Do tohoto čísla se započítávají válečné hroby s ostatky (23 049) a pietní místa (13 906). (Válečné hroby v ČR: Počty válečných hrobů)

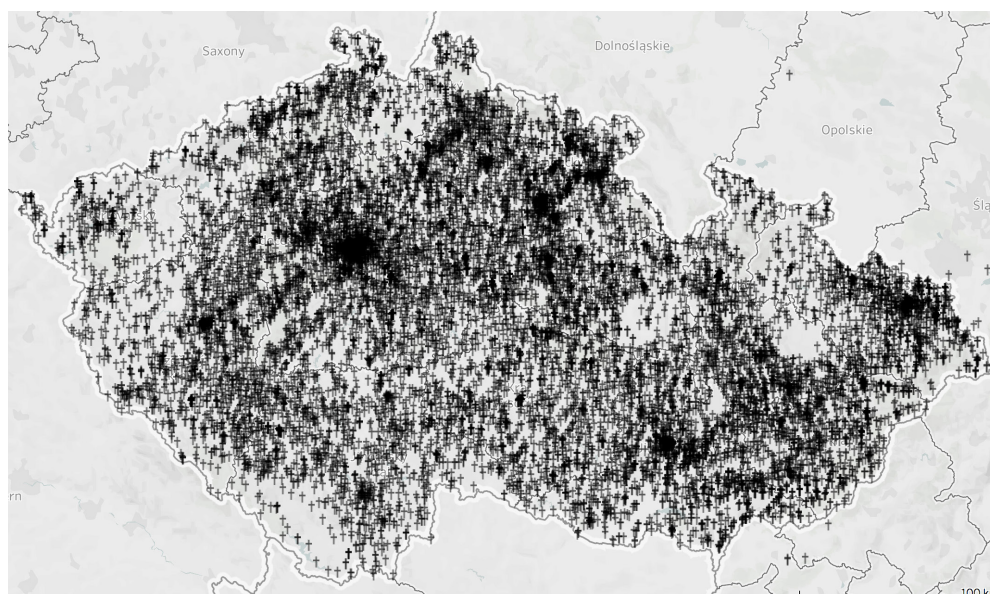


Obr. 37: Mapa evidence Válečných hrobů na území České republiky, (Evidence válečných hrobů, 2020)

Pomníky vytvořené k počtu padlým hrdinům jsou individuální. Častým motivem, pokud jde o pomník se sochou, jsou postavy padlých hrdinů či symboly specifikuující zaměření oddílu (vrtule letadla, tanky atd.). Pamětní desky jsou k nalezení v každém městě na jeho frekventovaném místě. Nejčastěji jde o nádraží, kde jsou vypsána jména hrdinů, mnohdy zaměstnanců (či jiných osob, podle místa, kde je deska umístěna), kteří byli aktivní v odboji.



Obr. 38: Pamětní deska na nádraží v Přerově, (archiv autora, 2020)



Obr. 39: Mapa vojenských hrobů a pietních míst na území České republiky, (Česko v datech, 2019)

Slezsko bylo za válek velmi frekventovaným místem, za II. světové války obzvlášť. Hlavním důvodem byl fakt, že Ostrava byla velkým průmyslovým centrem s velkým významem pro válečnou obnovu Československa. Proto bylo hlavním cílem při plánování útoku Rudé armády. (Kolář, 2019) Následkem je zde velké množství památníků a pomníků. Nejdominantnějším památníkem v této oblasti je v těsné blízkosti hlavní silnice I/11 do Ostravy areál Národního památníku II. světové války v Hrabyni. Součástí areálu je kromě hlavní budovy s expozicemi symbolický hřbitov, v němž je uloženo 13 tisíc destiček se jmény sovětských vojáků a příslušníků československých vojenských jednotek, kteří padli v průběhu Ostravské operace, se jmény občanů

Slezska a severní Moravy, kteří zahynuli, byli umučeni, zastřeleni či popraveni v koncentračních táborech, a dále se jmény amerických letců, sestřelených nad Slezskem při náletech v roce 1944. Původně byl památník otevřen od roku 1980 jako pietní místo, nikoliv muzejní objekt, avšak od roku 1992 se stal památník součástí Slezského zemského muzea. Rozhodnutím vlády je od roku 2000 ústředním Památníkem II. světové války v České republice. (Národní památník II. světové války)



Obr. 40: Národní památník II. světové války v Hrabyni, (archiv autora, 2020)



Obr. 41: Symbolický hřbitov 13 tis. sovětských vojáků v areálu Národního památníku II. světové války, (archiv autora, 2020)

Budeme-li pátrat po samostatných hřbitovech padlých hrdinů, najdeme vojenský hřbitov v Písku. Toto pohřebiště obsahuje 428 typových křížů pro vojáky různých bojišť první a druhé světové války, dva hromadné hroby, tři pomníky a kapli zasvěcenou Panně Marii Sedmibolestné. V letech 1914–1919 zde bylo pohřbeno 393 vojáků, v letech 1920–1938 pak dalších 49. (Vojenský hřbitov (Písek))



Obr. 42: Vojenský hřbitov v Písku, (K. Fous, 2007)

Nepřehlédnutelným prvkem jsou bílé jetelové kříže, které roku 2008 prošly rekonstrukcí. V případě známé totožnosti je kříž obohacen o malou desku upevněnou v jeho spodní části, jež nese jméno zesnulého.



Obr. 43: Detail jmenné desky na kříži hrobu píseckého vojenského hřbitova, (S. Mundl, 2012)

Podobný pohled se nám mohl naskytnout i v Olomouci-Černovíru, kde jsou pohřbeni příslušníci rakousko-uherské armády, carské ruské armády, československé armády, kdy byly hroby hrdinů označovány taktéž jetelovými kříži. Bohužel v 80. letech minulého století došlo k neprofesionální revitalizaci hřbitova, kdy dodavatel, jímž byl zahradnický podnik LOTOS, uvažoval o možném udržování travnatých ploch hřbitova strojovou mechanizací, a proto byla většina křížů v křesťanských a pravoslavných oddílech vyňata a terén byl srovnán buldozerem. (Vojenský hřbitov Černovír)



Obr. 44: Černovírský vojenský hřbitov v roce 1970, hroby skupiny L, (Vojenský hřbitov Černovír, 2012)

K dnešnímu stavu je však k nerozeznání od dobové fotografie. Hřbitov zůstal ve zdevastovaném stavu, v němž už zůstala pouze kaple a pár rozpadlých náhrobků v nové části.



Obr. 45: Kaple na Vojenském hřbitově v Černovíru, 2012 rekonstruováno, (OSA STERA, 2012)

Vojenské hřbitovy většinou bývají specifické jednotou na náhrobcích jednotlivých hrobů v důsledku hromadné výroby.

1.1.3.6 Vliv komunismu na sepulkrální architekturu

Komunismus v českých zemích poznamenal společnost v mnoha směrech. Nově nastavené normy a zákony společnosti zasáhly i do pohřebnictví. Fakt, že si byli všichni rovni, se přenesl i na pohřebiště a úroveň zdobnosti a formátů hrobů a hrobek se začala sjednocovat. Komunismus taktéž začal potlačovat náboženství a eliminovat se jej pokoušel ze všech stran. Proto byly po

roce 1945 upravovány hřbitovy s cílem revitalizace, jejímž výsledkem bylo masové odstraňování křesťanských symbolů z hrobů. (Margold, 2012) Příkladem dopadu komunismu na pohřebiště může být i již výše zmíněný hřbitov v Černovíru, kdy byly při revitalizaci odstraněny kříže za cílem potlačit víru

Komunismus měl za cíl prosadit v pohřebnictví sekulární pohřby, které by zcela vytlačily pohřby církevní. Sekulárním pohřbem je myšlen pohřeb bez vazby k jakémukoli náboženství, pohřeb nijak vázaný k jakékoli náboženské ideologii.

Pojem sekulární pohřeb můžeme považovat za synonymum k pojmu „občanský pohřeb“. Ten se oproti církevnímu zkrátil a zjednodušil. Obřad se z církevních institucí přemístil do krematorií a občanských smutečních síní. S organizací civilních pohřbů pozůstalým pomáhaly Sborny pro občanské záležitosti – občanské výbory. Snahou bylo redukovat jak okázalost pohřbu, tak počet účastníků. Pohřeb měl být jednoduchý, strohý a účelný rituál ukončený kremací. Smutek byl chápán jako věc soukromá a veřejně se na něj nemělo upozorňovat. Pohřby byly financovány z pozůstalostí zesnulého a zbylý majetek a finance, pokud neexistoval dědic, pak propadaly státu jako „odúmrt“. (Nešporová, 2008)

Výraznější změnou byl i fakt narůstajícího množství urnových hrobů následkem zvýšeného počtu kremací. Potřeba kremace pak byla odůvodňována snahou nerozšiřovat plochy hřbitovů na úkor zemědělské půdy a nezbytné zástavby. Pro urny tak vznikaly urnové hroby, kdy se zapustila urna buďto do země, do vitríny v náhrobku nebo do kolumbária. Novým způsobem pak byl i vsyp popele na vsypovou loučku pro dokonalé splnutí s přírodou.

Bouráním náboženského myšlení bylo bořeno i myšlení na posmrtný život. Hlavní důraz byl kladen na materiální stránku života a přesahy do duchovních sfér nebyly žádoucí. Závěrečnou formulí na občanských pohřbech byla věta: „Budiž čest jeho práci, budiž čest jeho památce.“ (Margold, 2012)



Obr. 46: Dobová fotografie nově vzniklého urnového hrobu, (archiv autora, 1979)

Z hřbitovů se tak po roce 1945 začaly vytrácet kříže, kalichy a náboženské motivy, hroby začaly být vizuálně sjednocovány. Motiv kříže na náhrobku byl často buď zcela vynechán, nebo nahrazen florálním motivem. Vyrostlo také velké množství urnových hrobů a začaly vznikat urnové háje.

Mnoho hřbitovů bylo po roce 1945 zrušeno, přestěhováno a na jejich místech vznikaly veřejné prostory, nejčastěji sídliště a parky. Toto ovšem nepředstavovalo převratný trend, který by přinesl komunistický režim. Přemisťování hřbitovů bylo v historii běžnou praxí. Důvodem byla urbanizace měst. Stěhování hřbitovů probíhá i v současnosti, kdy jsou hřbitovy stěhovány na okraje měst, kde není tak silná infrastruktura, na místa klidnější a hodnější odpočinku.

Obecně v této době nevznikaly na českém území nové hřbitovy nebo spíše výjimečně. Otázkou je, jak vnímáme „stěhování“ starých hřbitovů na nová místa. Při tomto procesu vznikal nový prostor, mnohdy nové architektonické funerální elementy jako hřbitovní zdi, kaple, kolumbária, smuteční síně apod., ale základem byly staré hroby s (mnohdy) původními pomníky a náhrobky. Pojmeme nový hřbitov tak spíše vnímáme hřbitovy od roku 1900 a výše.

1.1.3.6.1 Náhrobky obětí komunistického režimu

Tuto podkapitolu začnu možná tvrdými, ale bohužel reálnými slovy. Komunismus neměl vliv jen na sepulkrální architekturu, ale i na to, pro koho bude realizována. Mohli jsme se již výše dočíst v kapitole o hřbitově v Ďáblicích, že je jeho část zaplněna hroby obětí komunistického režimu.

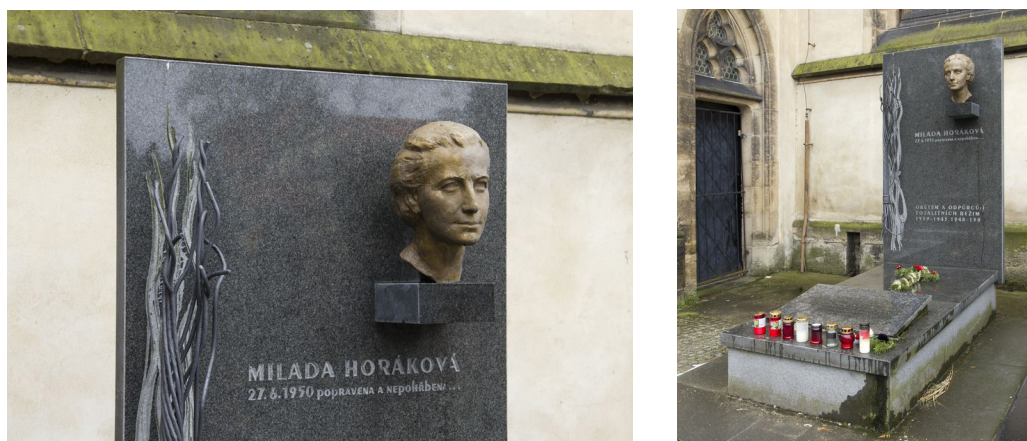
„Zpracování počtu obětí komunistického režimu 1948–1989 v Československu je složité. Například navrhovaná vyčíslení „justičních vražd“ nebo „počtu odsouzených ve zmanipulovaných procesech“ jsou obtížná pro nejistý obsah uvedených pojmů. Problémů je několik: jaká zvolit kritéria k určení případů naplňujících uvedené kategorie, dále prozkoumání a vyhledání případů v obrovském množství jednotlivých procesů a konečně jednotlivé soudní případy právně posoudit. U obětí spadajících do kategorií „zahynuvších při odbojových akcích“ a „při zatýkání“ je problém obdobný, navíc ovšem nemusí být celá řada případů podchycena v soudních a vyšetřovacích spisech.“ (Tomek, 2019)

Je velmi těžké, možná až nemožné vyčíslit počet obětí komunistického režimu, jelikož sem spadá hodně aspektů, například cizí zavinění, zavinění státním hodnostářem, odsouzení k smrti, úmrtí při zatýkání, mučení, sebevražda a jiné. Na oficiálních stránkách Policie České republiky se uvádí, že z politických důvodů bylo v letech 1948–1989 popraveno 248 osob, z toho 247 mužů a jedna žena. Milada Horáková.

Milada Horáková, Jan Buchal, Oldřich Pecl a Závaš Kalanra († 27. června 1950). Osoby, jejichž život nezachránily ani telegramy prezidentu Gottwaldovi od významných světových osobností, včetně Alberta Einsteina. Jejich těla byla převážena v regulérních rakvích s úmrtním listem, pohřeb však být realizován nesměl. Urny zesnulých nebyly vydány pozůstalým a byly uloženy

ve společném pohřebišti bez označení. Osud ostatků Milady Horákové a Závaše Kalandry jsou nám doposud neznámé. Ostatky Jana Buchala a Oldřicha Pecla byly v roce 1965 umístěny do tzv. společného pohřebiště na motolském hřbitově.

V roce 2000 byla odhalena pamětní deska na Vyšehradském hřbitově u baziliky sv. Petra a Pavla jakožto symbolický hrob Milady Horákové a všech obětí a odpůrců totalitních režimů. Na náhrobku je na malém soklu zapuštěném do svislé desky umístěna busta Milady Horákové (autorkou je sochařka Jaroslava Lukešová). Deska následně nese abstraktní reliéfní sochu ostatního drátu (podle návrhu sochaře Karla Hoříinka) a dva texty – Milada Horáková, 27. 6. 1950 popravena a nepohřbena...; Obětem a odpůrcům totalitních režimů 1939–1945 1948–1989. Vodorovná deska náhrobku pak nese upomínkový text na osobnosti České národně socialistické strany, jejichž ostatky byly po roce 1989 převezeny z exilu do Prahy. (Symbolický hrob Milady Horákové, 2020)



Obr. 47, 48: Symbolický hrob Milady Horákové, (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2020)

Ve vězeňských zařízeních zemřelo zhruba 4 500 osob, při pokusech o překročení hranice na Západ bylo usmrceno nejméně 282 osob, 185 vojáků spáchalo sebevraždu. Čísla jsou velmi sporná a hodně zdrojů uvádí čísla jiná. Čísla ovšem nejsou tak podstatná oproti faktu, že kvůli politické ideologii, kvůli komunistickému režimu a jeho vlivu se vůbec musíme snažit tato čísla zjišťovat.

Velmi diskutovaný a režimem netolerovaný byl hrob Jana Palacha, který se po vzoru buddhistických mnichů Vietnamu rozhodl upálit u rampy Národního muzea v horní části Václavského náměstí. Palachův hrob na olšanských hřbitovech se stal místem a připomínkou odporu proti okupaci. Náhrobek Jana Palacha vytvořil sochař Olbram Zoubek, který zhotovil bronzový reliéf ležícího lidského těla. Normalizační režim nechtěl tento náhrobek tolerovat a matka Jana Palacha byla vyrozuměna režimem, aby byl náhrobek odstraněn na základě rozporu s předloženou dokumentací. Roku 1970 byl náhrobek úředně demontován, jelikož na tuto výzvu pozůstali neregovali. Zároveň vznikala nátlak na Palachovu matku, aby byly Janovy ostatky přestěhovány do Všetat, jelikož se jeho hrob stal symbolickým místem tichých protiokupačních demonstrací. V roce 1973 paní Palachová podlehla vydírání, kapitulovala a svolila k exhumaci a zpopelnění

ostatků a roku 1974 byla Palachova urna uložena do rodinného hrobu na hřbitově ve Všetatech. Až v roce 1990 byly Palachovy ostatky vráceny do původního hrobu na pražských Olšanech, a to za účasti prezidenta Václava Havla, který udělil následujícího roku Janu Palachovi in memoriam Řád Tomáše Garrigua Masaryka. (Hrob Jan Palacha, 2020)



Obr. 49: Hrob Jana Palacha, (archiv autora, 2020)

V současnosti je hrob v původním stavu, včetně reliéfu ležící postavy. Povšimnout si můžeme absence kříže. Místo něj můžeme na čelní hraně vodorovné desky hrobu nalézt symbol kalichu, odkazující na Českobratrskou církev evangelickou.



Obr. 50: Detail náhrobku Jana Palacha, (archiv autora, 2020)

1.1.4 Současnost

Změna politické situace po roce 1989 neměla nijak výrazný vliv na změny v přístupu k pohřbívání a hřbitovům. Rozvolnění a odstup od církve a církevních obřadů, rozpouštění věřících zajistily oblíbenost občanským pohřbům, speciálně pohřbům v krematoriích a urnové hroby nabyly takové obliby, že se Česká republika v současnosti drží na špičce bezobřadních pohřbů a kremací, které volí 82,88 % pozůstalých. (Hřbitovy v datech, 2019)

V současnosti lze s urnou po kremaci naložit mnoha způsoby. Zůstaneme-li na hřbitovní půdě, variantami jsou uložení urny do urnového hrobu, do kolumbária (stěna či objekt obsahující zapečetovací pole, do nichž se vloží urna) nebo rozptýlení na rozptylové loučce.

Viditelná změna po pádu komunismu se odrazila ve volnosti množství investic, kterými jsou hroby financovány, a tak od strohé jednoduchosti a monolitosti jsou hřbitovy opět plněny individuálními hroby a hrobkami. Na hřbitovech se tak opět projevuje movitost zesnulých a pozůstalých. Zajímavým příkladem jsou hroby Romů. Ti, ač mnohdy neoplývají mimořádným bohatstvím, pro svého zesnulého téměř vždy postaví výrazný a nákladný hrob. Důvodem je jejich filosofie, kdy vnímají pohřeb, rakev a hrob jako to poslední, co mohou pro svého zesnulého udělat.

1.1.4.1 Les vzpomínek

Les vzpomínek je ojedinělý projekt v České republice. Jedná se o první český přírodní hřbitov, kde je možné uložit popel zesnulých ke kořenům památečných vzrostlých stromů. Je to prostor, kde se snoubí úcta k zesnulým s úctou k přírodě. (Les vzpomínek, 2015) Na tomto místě neexistují náhrobky. Ty jsou zcela nahrazeny právě stromy, u jejichž kořenů jsou uloženy zpopelněné ostatky zesulé osoby. Jediným značením pak jsou drobné dřevěné cedulky umístěné buďto u země, nebo na kmeni, jež nesou pouze jméno zesnulého.

Tento první český přírodní hřbitov je k nalezení v Praze jako součást hřbitova v Ďáblicích a za jeho vznikem stojí Správa pražských hřbitovů a nezisková organizace Ke kořenům. Otevřen byl veřejnosti v červnu 2015. Od té doby jej veřejnost může využívat k poslednímu rozloučení se zesnulou osobou a urnu s jejími ostatky může uložit ke kořenům stromu, který si pozůstalí sami v lese vzpomínek vyberou. Tento koncept je příjemnou alternativou pro lidi, kteří považují obřady v krematoriích za chladné a neosobní. (Výroční zpráva 2012 – 2017: Ke kořenům, 2018)

Ač je to alternativní forma hřbitova, je zde hodně společných rysů, co se týče administrativní stránky. Stejně jako u „klasického“ hřbitova i zde platí tlečící doba, která činí deset let. Pronájem hrobového místa je tudíž minimálně na deset let a stojí přes čtyři tisíce korun českých, což cenově zhruba odpovídá částce, která pokrývá desetiletý pronájem průměrného urnového hrobu na klasickém hřbitově. Urnu lze ale ukládat pouze ve vegetačním období – od dubna do října. Koncept tohoto hřbitova je velmi ekologický. Proto zde není možno ke stromům nosit umělé květiny nebo květiny vázané plastovými stuhami. Rovněž urna (která se ukládá 2,5 metru od paty stromu, aby nezasahovala do kořenového systému) by měla být ekologická, tudíž dřevěná, nebo ekologicky rozložitelná. (Výroční zpráva 2012 – 2017: Ke kořenům, 2018)



Obr. 51: Les vzpomínek, (archiv autora, 2020)

Jedním z impulsů ke vzniku hřbitova byl i fakt krize pohřebních rituálů v České republice, jelikož nikde jinde na světě neprobíhá tolik kremací bez obřadu, a to zhruba třetina ročně. Jedním z důvodů je stránka finanční, druhým je neosobnost krematorií. Les vzpomínek je založen na tom, že si pozůstalí uspořádají pohřební obřad sami, nebo za pomoci asistenta, v lese zapustí urnu do země a pod korunami stromů se se zesnulým svým osobním způsobem rozloučí. Součástí areálu je i umělecký objekt Skořápka – kašna, do které mohou pozůstalí symbolicky poslat po vodě zapálenou svíčku pro zesnulého. Zároveň je toto jediné místo, kde za zesnulého můžete svíčku zapálit, protože v areálu platí (z bezpečnostních důvodů) zákaz pokládání svíček mimo Skořápku. Květiny lze zesnulým volně pokládat na místo uložení, avšak bez vázy či jiného předmětu, který do lesa nepatří. Zvadlé květiny pak průběžně odstraňuje správa veřejného pohřebiště. (Les vzpomínek, 2015)



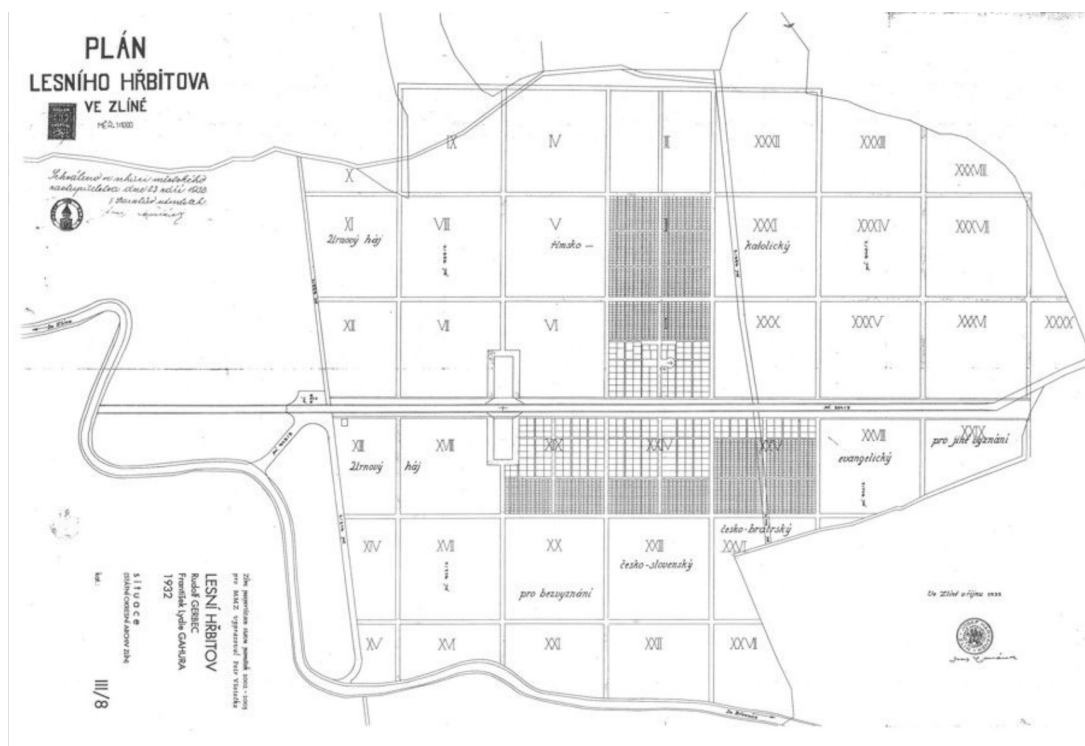
Obr 52: Skořápka, Les vzpomínek, (archiv autora, 2020)

1.1.4.2 Lesní hřbitov

U stromů a přírody ještě zůstaneme. Dalším příkladem, kdy existuje člověk po smrti v symbióze s přírodou, je pojem „lesní hřbitov“. V České republice máme většinu hřbitovů začleněných do města většinou následkem urbanizace, kdy byly hřbitovy původně na okraji města, postupně byly zastavěny a obestavěny plánovanou výstavbou a rozšiřováním města. Následkem ohraničení prostoru kolem hřbitova zástavbou pak vznikal problém nedostačujících kapacit a mnoho hřbitovů tak bylo stěhováno na nová místa.

Takovým příkladem je i hřbitov ve Zlíně, který se původně rozprostíral jihovýchodně od hlavního zlínského náměstí a měl rozlohu 5 143 m². Následkem nedostatku kapacit byl původní hřbitov koncem 30. let 20. století přemístěn do prostor smíšeného březnického lesa. Projekt nového hřbitova byl realizován stejně jako už více projektů ve Zlíně architektem Františkem Lydie Gahurou. Projekt hřbitova byl ovlivňován mimo myšlenky F. L. Gahury představami tehdejšího starosty Tomáše Bati, který chtěl, aby byla realizace vizuálně blízka americkým hřbitovům a lesnímu hřbitovu v Boru u České Lípy z roku 1909. (Lesní hřbitov, 2020)

To, co dělá lesní hřbitovy tak unikátními, je prostupování přírody do samotných náhrobků, kdy jsou náhrobky a hroby záměrně nechávány na pospas přírodním živlům. Plocha hřbitovů je bohatě porostlá stromy, nebo spíše – stromy jsou bohatě prorostlé hroby. Přírodní divočině pak dává řád mapa hřbitova, kdy jsou hroby, ač na první pohled náhodně rozmístěny, rozčleněny do plochy po promyšlených polích a sekcích.



Obr. 53: Plán lesního hřbitova ve Zlíně, (Lesní hřbitov, 1931)

Podle internetových stránek Pohřebnictví Zlín, které má na starosti správu hřbitova, je zde v současné době evidováno 11 583 hrobových míst, z toho tradičních do země 2 733, urnových míst 3 365 a vsypových míst 4 464. (Lesní hřbitov, Pohřebnictví Zlín)



Obr. 54, 55: zleva – Náhrobky podléhající času a mechu, (archiv autora, 2020)

Původní myšlenkou bylo, aby byly hroby výtvarně na podobné úrovni, aby zde existovala jakási jednota a předcházelo se nevkusu. (Lesní hřbitov, 2020) V dnešních dnech jsou zde k nalezení náhrobní desky staré několik měsíců, ale i desky staré staletí. Výtvarně se moc neslučují, avšak v „divoké přírodě“ to má jakési kouzlo různorodosti. Žádný strom, žádný lístek není stejný, ale právě tato vizuální různorodost náhrobků má svou kouzelnou auru. Jediné, co náhrobky vizuálně spojuje, je zelený mech, který postupně pohlcuje všechny formy kamenů na hřbitově.



Obr. 56, 57: Příklady hrobů zlínského lesního hřbitova, (archiv autora, 2020)

1.1.4.3 Zvířecí hřbitovy

Novinkou dvacátého století jsou hřbitovy pro zvířata a domácí mazlíčky. Zde se jedná o ne-vysvěcená místa, kde pozůstali za stejných okolností jako u pohřbu osoby podstupují podobné kroky. První oficiální hřbitov zvířátek byl v České republice vybudován roku 1998 pod názvem Zahrada přátel v Bohnicích. (Zvířecí hřbitov, 2014) V posledních patnácti letech „plnohodnotné“ pohřbívání zvířátek získalo na popularitě a k dnešnímu dni existuje nespočet zvířecích krematorií/hřbitovů napříč republikou.

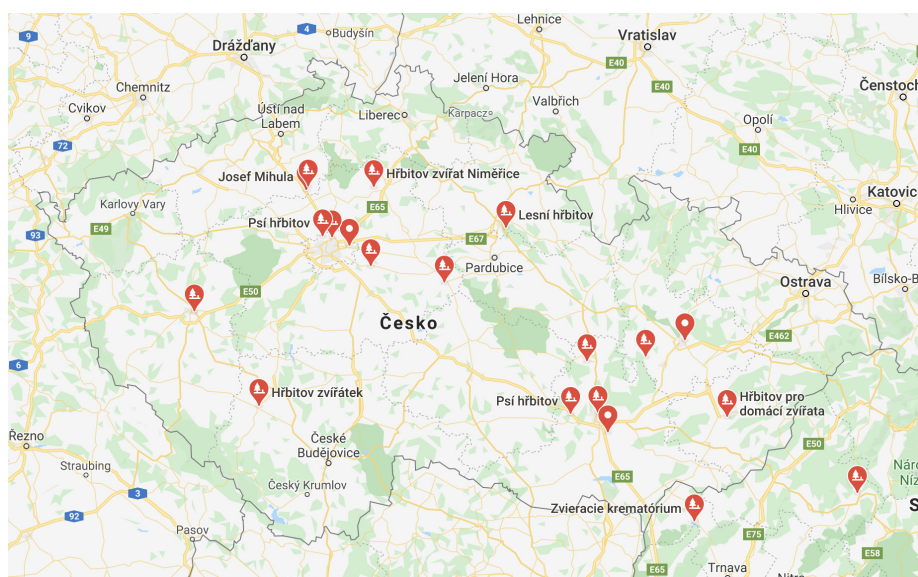
Vizuálně se hřbitovy projevují individuálně. Příjemným příkladem je Hřbitov zvířat v Niměřicích, kde je zachován jednotný vizuální styl náhrobků. Hřbitov zvířat připomíná spíše francouzský park, dokonale opracovaný, s minimalistickou flórou, do jehož trávy jsou zapracovány dřevěné trámy zakončené skleněnou deskou, nesoucí údaje o zesnulém tvorovi. Tento hřbitov je však v počátcích, a tak ještě není zaplněn větším množstvím pohřbených.



Obr. 58: Zvířecí hřbitov v Niměřicích, (Memory crystal, 2016)

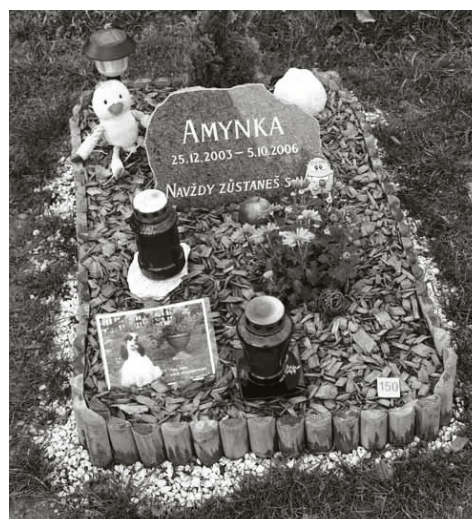
Na rozdíl od lidských pohřebišť vznikají zvířecí hřbitovy v rámci soukromého podnikání. Proto zde neexistuje jistota, že po dodržení tlecí doby (zákaz otevření/likvidace/narušení hrobu po dobu minimálně deseti let) nepřijede bagrista a nesrovná hřbitov se zemí.

Podle § 2 vyhlášky 82/2014 Sb., o hygienických a veterinárních požadavcích, nesmíte vykopat hrob blíže než 100 m od vašeho domu a musí být minimálně 50 metrů od hranice sousedního pozemku. Pokud tedy nevládníte pozemek o rozloze minimálně 1,5 ha, je psí hřbitov tou nejlepší volbou, pokud nechcete uhynulé zvíře poslat do kafilérie nebo na kremaci.



Obr. 59: Oficiální Zvířecí hřbitovy, krematoria a pohřební služby na území České republiky, (Google Maps, 2020)

Jelikož se jedná o činnost soukromou, každý zvířecí hřbitov je jiného charakteru a nejsou zde (většinou) žádná estetická pravidla. Existují minimalistické hřbitovy jako již zmiňovaný Zvířecí hřbitov v Niměřicích, ale i hřbitovy velmi individuální, kdy majitel zvířete sám rozhoduje, kam uloží svého mazlíčka.



Obr. 60, 61: Praha – Staré Bohnice, hřbitov zvířat, (zleva: Bohnice.info, 2018; Svoboda, 2007)

Tato svoboda pak vede až ke kýčovitému přístupu. Láska majitele k zvířeti je často velmi drahá a lidé se nebojí investovat do hrobů mazlíčků, které se mnohdy podobají těm lidským, liší se pouze velikostí a umístěním.

1.1.4.4 Současné trendy českých hřbitovů

V předchozích kapitolách jsme mohli zhlédnout různé výtvarné styly a formy zpracování náhrobků. Prošli jsme bohatou sochařskou výzdobou až po strohé náhrobky z doby komunismu. V současnosti se rozšiřuje nabídka zpracování náhrobků na základě dostupných technologií. Umělecké sochaře nahrazují lasery, které vypalují obličej či texty zesnulých do kamenů. Ze samotných náhrobních kamenů se stává masový obchod, kdy jsou již opracované kameny dováženy z východu a připraveny na aplikaci požadovaného obsahu na desku.

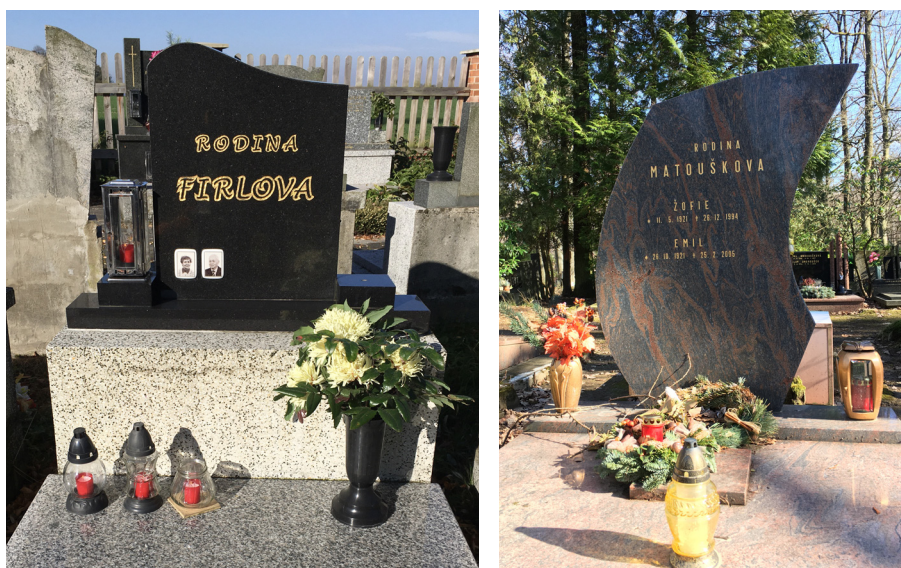


Obr. 62: Nabídka kamenictví Trade Granit, (kamenictvi_trade_granit, 2020)



Obr. 63: Sklad kamenictví Trade Granit, (kamenictvi_trade_granit, 2020)

Mezi inovace posledních let patří experimentování s tvarem náhrobní desky, který můžete pozorovat buďto na hřbitovech, nebo skrze nabídky produktů českých kamenictví, která jsou většinou realizátory náhrobků. Stále platí atraktivnost svislých, do země zapuštěných náhrobních desek. Upouští se ale od klasického hranatého tvaru a na hřbitovech jsou nyní k vidění náhrobky ve tvaru srdce či různé abstraktní tvary založené na konvexách a konkávách a obecně kombinaci hranou oblých tvarů. Estetiku těchto náhrobků, přesněji jejich tvarů ovládá trh a nabídka českých kamenictví a firem, které náhrobní kameny zpracovávají a distribuují.



Obr. 64, 65: Současné atraktivní tvary náhrobních desek na českém trhu, (archiv autora, 2020)

Uhlazené náhrobky oválných tvarů dorovnáva v poslední době zvyšující se obliba v kamenech minimalisticky opracovaných, v surových náhrobních kamenech, do nichž je následně zapracována malá deska nesoucí text, nebo samotný text je aplikován přímo do kamene. Tyto náhrobky působí skromně, upřímně a velmi příjemně. Mnohdy jsou kameny různorodě zpracovány a svým výsledným vzhledem mohou být považována za umělecká díla.



Obr. 66: Umělecky zpracovaný náhrobek v Lesním hřbitově ve Zlíně, (archiv autora, 2020)

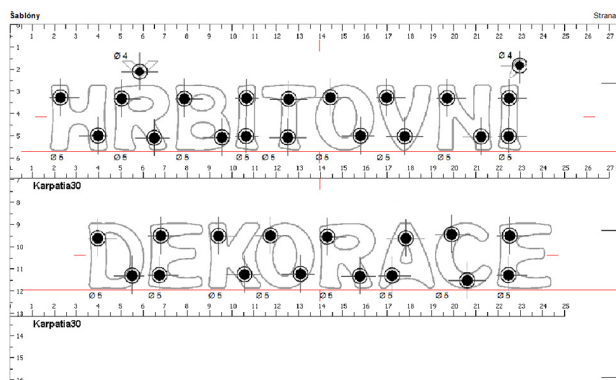
Dalším aspektem, kterým můžeme ovlivnit estetiku náhrobku, je volba písma. Z historie jsme byli zvyklí na různé serifové verzálky, na písmo secesní, bezpatkové, konstruované. Nabídka písma se s dostupností technologií široce rozrostla, a tak mohou kamenictví nabízet i písma alternativní, tedy jiná než doposud užívaná a strohé fonty.

Obrovské popularity nabylo jen několik let staré písmo (mým odhadem vznik kolem roku 2008), které má abecedu vytvořenou z plastických, formou deformovaných bronzových písem. Toto písmo je v současnosti možné nalézt na mnoha českých novějších hřbitovech.



Obr. 67: Písmo Mundial, (Kamenictví P. Kalus)

Písmo se stává průlomovým pro svou vysokou oblíbenost, již můžeme vidět na jeho atypickém charakteru, ale i formě, kdy po desítkách let kamenictví průlomově nabízejí kromě vyrývání písma také písmo plastické. Velmi rychle na něj reagovalo písmo Karpatia, vizuálně velmi blízké Mundialu.



Obr. 68, 69: Zleva písmo Karpatia 3 cm a šablona se zvýrazněnými body, kterými je písmo kotveno do podkladu, (Hřbitovní dekorace, 2020)

Nejsou to ovšem jediné plastická písma. Taková se nám objevují na pomnících a honosnějších sepulkrálních projektech. Důvod, proč byly formy plastických písem méně dostupné, je prostý. Praktičnost. Písmo vtasané do kamene se po několika dekádách obrousí povětrnostními vlivy. Může však mít delší trvání než slova aplikovaná do kamene pomocí kolíků či šroubů. Během prvních desítek let se tak může stát, že jednotlivá písmena mohou upadnout, nebo hůř – může je někdo odcizit kvůli použitému materiálu (realizace ve zlatě, černém zlatě, stříbře, bronzu, nerez).

Volba použitého písma je samozřejmě individuální záležitostí a je v tomto tématu nevhodné někomu diktovat, co je estetika, co je kýč a jak to má být správně. Jediný, kdo může do volby písma kromě pozůstalých nějak zasáhnout, tudíž i zasáhnout do estetiky náhrobních kamenů a tak po letech i do charakteru a vizuální hřbitova, jsou kamenictví a zprostředkovatelé těchto služeb.



Obr. 70, 71: Náhrobky s užitým písmem Mundial, zprostředkovatel: Kamenictví Lampart, (archiv autora, 2020)

Můžeme si zde oponovat, že pokud člověka postihne úmrtí blízké osoby, estetika je to poslední, co ho zajímá. Já mohu oponovat jen tím, že je to poslední věc, kterou pro zesnulého děláme, tak ať je krásná, ze které budeme mít radost my, ze které by měl radost i pozůstalý. Zároveň je zde prostor k zamyšlení, jak vnímali náhrobky pozůstalí před staletími a jak je vnímáme nyní my.

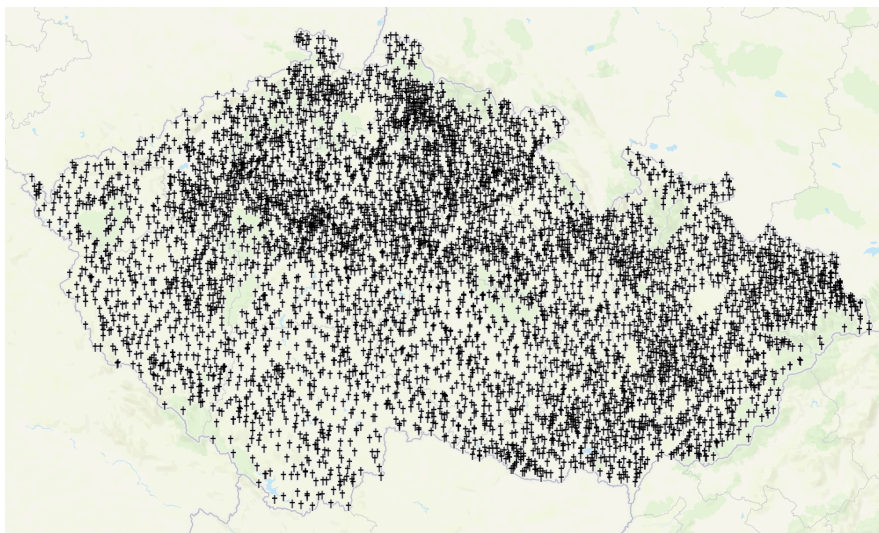


Obr. 72, 73: zleva – Náhrobek z počátku století, náhrobek současný, (archiv autora, 2020)

1.1.4.5 Současný stav českých hřbitovů

K dnešnímu dni je zaevidováno 5 850 hřbitovů na území České republiky. (Příloha 1, Bláha, 2020) Mnohé jsou už tak zchátralé a opomíjené, že vlivem přírody zaniká jejich existence. Velké množství mizejících hřbitovů je v pohraničí Čech, kde se nacházejí německé hroby, o něž nikdo nejeví zájem, a tak postupně zanikají a jejich náhrobky a ostatky zemřelých se navracejí k přírodě, která je zcela do sebe pohltí.

Hřbitovy většinou bývají majetkem obcí a měst. Obce vlastní 46 % hřbitovů, římskokatolické farnosti 27,5 %, pod správu měst České republiky spadá 19 % hřbitovů. Ostatními majiteli hřbitovů jsou pak například soukromé firmy (0,4 %), Církev husitská vlastníci osm hřbitovů v České republice, ale i sama Česká republika s 0,5 % hřbitovů. O hřbitovy a jejich správu se pak následně starají jejich vlastníci. (Příloha 1, Bláha, 2020)



Obr. 74: Mapa pohřebišť České republiky, data z roku 2006, (Česko v datech, 2019)

Technická vybavenost hřbitovů není zákonem nijak definovaná. Hřbitov by ale měl být postaven a vybaven tak, aby zde i pozůstalí našli místo klidu a odpočinku. Proto je součástí hřbitovů mnohdy bohatá vysoká flóra, která v letních dnech poskytuje návštěvníkům stín, a také lavičky, jež nalezneme na 95 % hřbitovů. Součástí hřbitovů by měl být i zdroj vody pro zalévání zeleně na hrobech, místo k parkování či nádoby na odpad. (Příloha 1, Bláha, 2020) Zákon č. 256/2001 Sb., Zákon o pohřebnictví a o změně některých zákonů v §19 pouze nařizuje umístění Řádu veřejného pohřebiště v místě na daném veřejném pohřebišti.

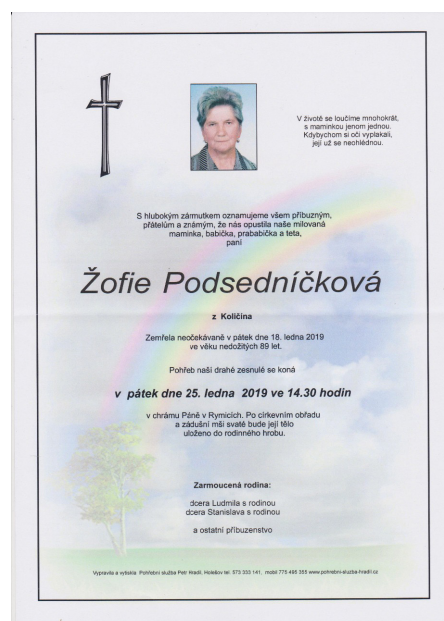
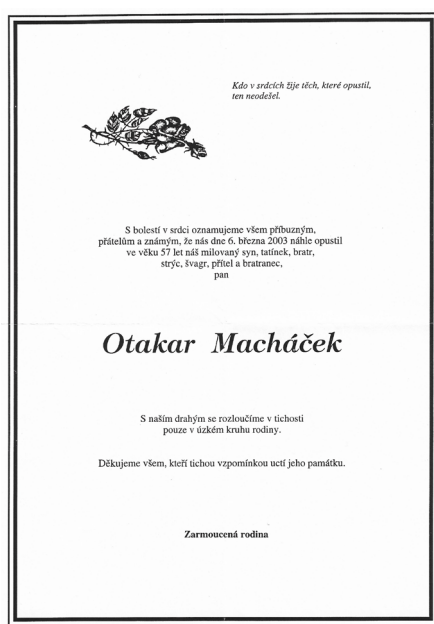
1.2 Medializace posledního rozloučení

Proces posledního rozloučení je věcí velmi osobní. Každý jsme za svého života poznal stovky lidí, kteří v naší paměti zanechali stopy. Ať pozitivní, nebo negativní. Z té stovky lidí jsme si vytvořili desítky přátel a blízkých osob, ke kterým chováme nějaké citové pouto. V případě úmrtí někoho z blízkých se ocitáme v situaci, která se pro nás stává obtížnou, těžkou a smutnou. Uvědomujete si, že tuto osobu, kterou jste viděli stokrát, osobu se kterou máte společné vzpomínky, už nikdy nevidíte, že už s ní nikdy nové vzpomínky nevytvoříte. Poslední rozloučení je akt, který je důležitý pro zesnulé zejména z důvodu, že slouží k jakémusi uvědomění, smíření a psychickým rozloučením s osobou zesnulou.

1.2.1 Úmrtní oznámení

K uvědomění široké veřejnosti a známým zesnulého, kteří třeba nebyli rodinnými příbuznými slouží úmrtní oznámení, neboli parte. Tento dokument většinou rozměru A4 se vyvěšoval na různých dostupných nástěnkách, podle města, doby a situace. Na vesnicích jste se o úmrtí mohli dozvědět z parte, které je možné nalézt na kostelní nástěnce, na propagačních a informačních plochách při radnici, náměstí či na zastávce – na propagační tabuli. Ve městech navíc i na nástěnkách v přízemí kolektivních domů, bytovek, paneláků. Parte je možné dohledat i online, většinou na stránkách města, nebo stránkách pohřební služby, kdy je zde umístěno za souhlasu pozůstalých.

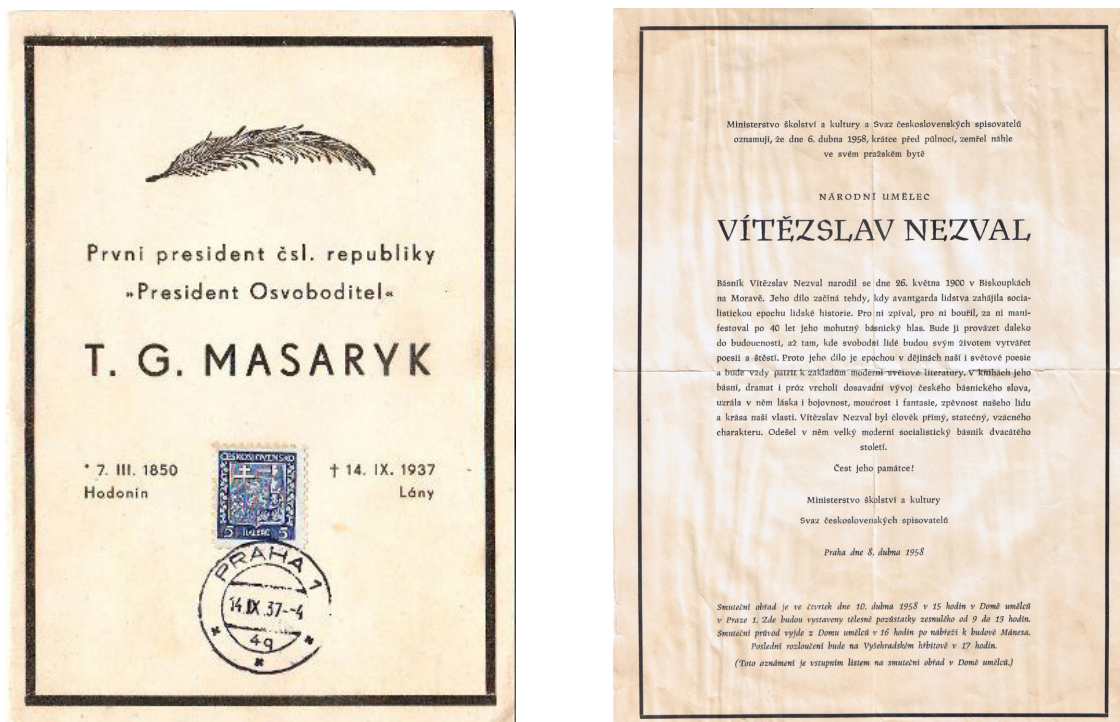
Parte vždy nese ustálené potřebné informace. Jméno zemřelého, datum úmrtí, poslední místo rozloučení (pokud nejde o rozloučení v úzkém kruhu), kdo parte vystavil a pozlátka ve formě smutečního citátu, fotky zesnulého a smuteční ilustrace. Tyto dokumenty většinou vystavují pohřební služby, které konají poslední rozloučení se zesnulým. Pozůstalým je nabídnuto službou několik šablon, ve kterých si vybírají písmo, ilustraci, citát a dekor.



Obr. 75, 76: Zleva – ukázka klasického modelu parte, (Archiv autora, 2020)

ukázka současného trendu – vkládání libovolného pozadí, (Obec Količín, 2019)

Výrazným a čitelným prvkem na dnešních smutečních oznámeních jsou (většinou) tlusté černé rámečky lemující formát. Díky těmto rámečkům jasně a rychle dekódujeme i z větší dálky smuteční oznámení na veřejné propagační ploše. Můžeme je však vidět i na starších oznámeních, jako například na smutečním oznámení Tomáše Garriqua Masaryka z roku 1937, nebo Vítězslava Nezvala z roku 1958.



Obr. 77, 78: Smuteční oznámení úmrtí T. G. Masaryka (Aukro, 2019), Vítězslava Nezvala, (Hanson, 2016)

Srovnáme-li současná parte s oznámeními například čtyřicet let starými, můžeme objevit nejvýraznější změnu v množství textu. V současnosti zesnulého představíme pár slovy, stručnými větami. Oproti tomu v historii bylo zvykem se o zesnulém více rozepsat, vyzdvihnout o co se zasloužil, jak byl světu prospěšný a jak byl pro svět a pozůstalé důležitý. Textový obsah je rozhodnutím pozůstalých, kteří se mohou sami svobodně rozhodnout, jaké informace ze života zesnulého chtějí zveřejnit.

Oznamujeme, že dne 8. listopadu 2000 zemřel

P. JOSEF PRÁŠEK

duchovní správce v BOROMEU ve Frýdku-Místku a emeritní farář v Dolních Životících

Narozen 28. září 1921 v Ostravě-Kunčických
Na kněze vysvěcen 28. června 1948 v Olomouci

Život zemřelého kněze Josefa byl poznamenán křížem a obětí. Již jako bohoslovec zakusil hrůzy II. světové války, když byl totálně nasazen na práce do Německa (tři roky v Norsku).

Po vysvěcení na kněze 28. června 1948 v Olomouci působil jeden rok jako prefekt v mužském semináři v Kroměříži. Pak je povolán za sekretáře olomouckého arcibiskupa ThDr. et PhDr. Josefa Karla Matochy. To se již nad církví v naší vlasti stahují mračna útisku a pronásledování. Jako nejbližší spolupracovník arcibiskupa je odsouzen do žaláře. Přes sedm let prožívá ponížení v komunistických kriminálech na různých místech naší vlasti. Nicméně ani po návratu do normálního života nemůže působit v kněžské službě. Žije se prací vlastních rukou v různých zaměstnáních na Ostravsku. Svůj hudební talent krátce rozvine jako varhaník a sborníř v farnosti Čeladná.

Po zvolení politických poměrů v r. 1968 je mu umožněno působit jako výpomocný kněz v Ostravě. Pak opět ztrácí tzv. státní souhlas a do duchovní správy se vrací až v r. 1981 jako farář v Pevlovicích u Přerova. Po r. 1989 se stává farářem a děkanem v Přerově. Zhoršený zdravotní stav mu nedovoluje plně rozvíjet pastorační schopnosti a odchází za faráře do Dolních Životic u Opavy. Závěr svého života prožívá ve službě nemocným v BOROMEU ve Frýdku-Místku, kde také umírá.

Pohřeb zesnulého se koná v pondělí 13. listopadu 2000 v 10.00 hodin z kostela sv. Jana Nepomuckého na Čeladně na místní hřbitov.

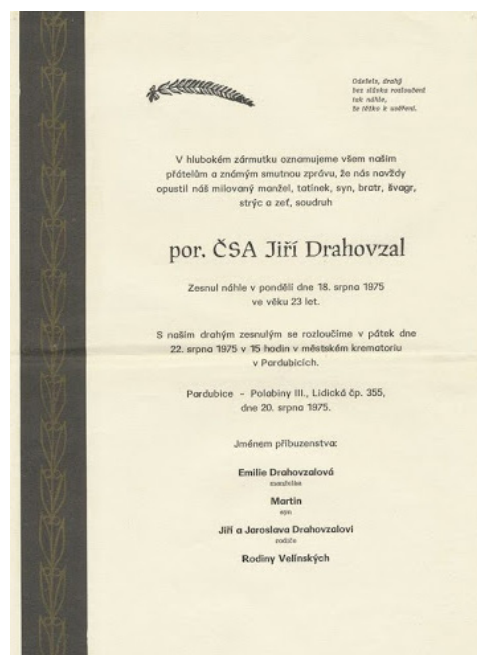
Kněží děkanátu Místek a Opava

sestry sv. Karla Boromejského a příbuzní

„Budu ti hrát, Hospodine, před anděly...“
Žalm

Obr. 79: Smuteční oznámení seznamující čtenáře s životem zesnulého, (archiv autora, 2000)

Tak jako jsme již výše v kapitole zkoumali jak ovlivnil komunismus funerální odvětví, i zde zanechal stopy. Utlačováním náboženství mizí náboženské motivy nejen ze hřbitovů, ale i ze smutečních oznámení. Kříže a náboženské motivy byly často buďto zcela vypuštěny, nebo nahrazeny, florálními, či jinými symbolickými motivy. Úpadek náboženských motivů na smutečních oznámeních trvá až do současnosti, kdy si z odpozorování troufám tvrdit, že komunismus byl pouze začátek úpadku náboženských motivů na těchto dokumentech.



Obr. 80, 81: Zleva parte z roku 1936 s náboženským motivem, (Ambrozek, 2016), parte z roku 1975 s pouhým dekorem, (R. Palička, 2017)

1.2.1.1 Úmrtní oznámení z pohledu grafika

Rozhodla jsem se podívat na smuteční oznámení jako na tiskovinu, která sděluje veřejnosti informace. Z praxe víme, že pokud tvoříme tiskovinu, která nese nějakou informační hodnotu s primárními informacemi, měla by v ní existovat nějaká informační hierarchie. Zprůměrujme si existující smuteční oznámení za uplynulých dvacet let do současnosti. S těmito tiskovinami se každý z nás setkal a každý z nás by si měl pravděpodobně odnést nasbírané obrazové informace zhruba v tomto pořadí: černý rám (pokud je), jméno zesnulého, fotografie (pokud je), dekorativní prvek, textové informace o úmrtí a posledním rozloučení. Poslední informací, v prvním okamžiku přehlíženou je i pak vložená reklama pohřební služby (pokud je), která parte a obřad s posledním rozloučením obstarává. Informace se může zdát prvotně přehlížená, ale je to informace, kvůli které pozůstali tyto parte v případě potřeby pohřebních služeb opětovně vytahují ze skříně.

Z pohledu funkčního grafického designu, je však toto pořadí, troufám se označit jej vyloženě špatným. Pořadník získaných informací by měl na prvních místech obsahovat správně jméno zesnulého, datum, čas a místo posledního odpočinku. Následně by si měli pozůstali všimnout

fotky (pokud je), dále se dočíst kdy zesnul a až poté vnímat zdobné prvky a možné reklamy pohřebních služeb.

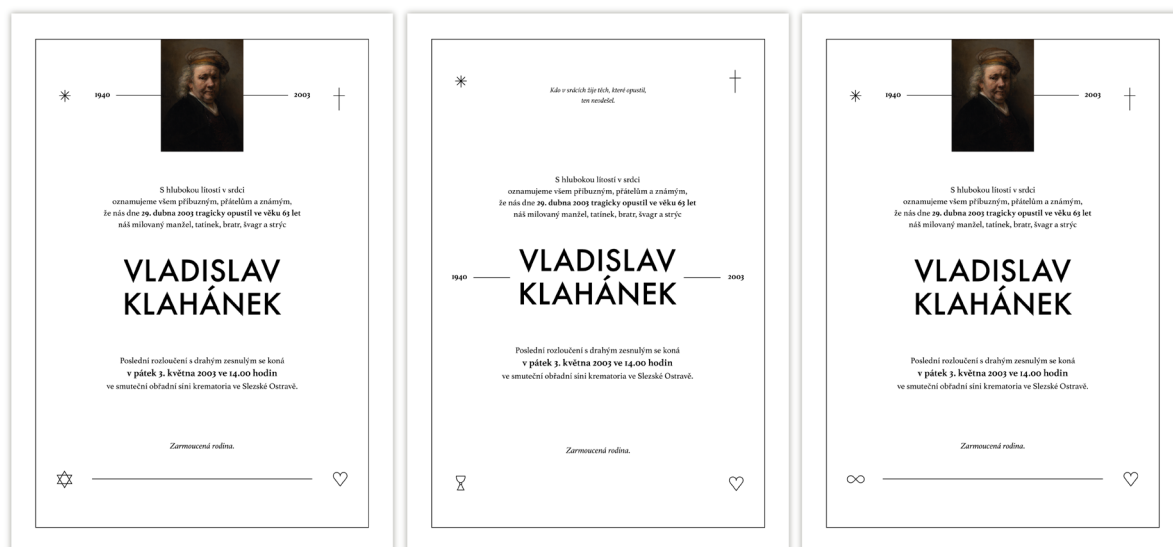
Z pohledu jakési tradice či zvyklostí jsou tyto klasická parte v pořádku. Rozhodla jsem se s oběma směry naložit a vytvořila variantu parte podle zvyklostí a variantu, která vychází z informační hierarchie.



Obr. 82: Autorské varianty návrhů smutečního oznámení – zleva dle zvyklostí, dle informační hierarchie v propagačních tiskovinách, (archiv autora, 2020)

Nerada bych vyzývala k nějakým radikálním změnám v oblasti těchto tiskovin. Z mého pohledu je sice varianta napravo čitelnější, ale jakýmsi způsobem ztrácí charakter smutečního oznámení. Řekla bych, že parte slouží jako poslední dokument, na kterém se objeví jméno zesnulého a proto by mělo být jméno středobodem dokumentu a nemělo by být vyrušováno jiným výraznějším textem.

Pokusila jsem se také vytvořit nějakou variabilní formu smutečního oznámení, která by byla minimalistická, avšak dostatečně výřečná. V obrázku 83 tak můžete vidět triptych variant jedné myšlenky, kdy pracuji s formáty s fotkou bez, s citátem a bez. Zároveň zde vzniká série symbolů, které by si pozůstalí mohli sami vybrat podle sympatie či náboženské víry zesnulého. Do horní části jsem dále přidala jakousi linku života, která začíná rokem narození a končí rokem úmrtí. Užitá písma jsou pak font Athelas pro text a jméno zesnulého ztvárněno fontem Futura.



Obr. 83: Autorský návrh smutečního oznámení – varianty (archiv autora, 2020)

1.2.2 Kondolence

Reakcí na smuteční oznámení bývá zpětná vazba ve formě kondolence, neboli vyjádření soucitu a přání upřímné soustrasti pozůstalým. Kondolence může být vyjádřena osobně, nebo formou zasláné tiskoviny či písemnosti. Kondolenční dopisy jsou věcí upřímnou a osobní. Svou soustrast skrze papír by jsme měli vyjádřit nejpozději do dvou týdnů od obdržení smutečního oznámení.

Nejideálnější formou kondolence je ručně psaný dopis na bílém papíře. Alternativou však může být i již hotová zakoupená kondolence, či dnešní nešvar společnosti – online kondolence v mnohdy kýchové amatérské grafické podobě, šířena e-maily, či skrze sociální sítě. V případě úmrtí známé osoby, nebo hromadnějšího úmrtí se kondolence objevuje i ve formě kondolenční knihy.



Obr. 84: Ukázka nabídky kondolenčních přání internetového obchodu Chaukiss.cz, (Chaukiss, 2020)

1.3 Pohřební ústav

Pohřebnictví bylo v dávných dobách církevní záležitostí. Roku 1887 však došlo k převratu a pohřebnictví bylo přístupné pro veřejné podnikatele, kteří mohli legálně nabízet pohřební služby. (Kotrlý, 2016)

Pohřební ústav, či pohřební služba, jako takový, by měl pozůstalým nabízet řešení veškerých záležitostí ohledně nakládání se zesnulým. V nabídce by tak neměla chybět nabídka druhu pohřbu (s obřadem/bez), možnost kremace, výběr variant rakví a uren, pohřební květiny, smuteční oznámení. Náhrobní kameny a celková stránka krytu hrobu je pak většinou záležitostí kamenictví.

1.3.1 Legislativa

Zákon č. 256/2001 Sb., Zákon o pohřebnictví se skládá z šesti částí. Část druhá, pro nás nyní nejzajímavější, se specializuje na regulaci reklamy (změna zákona č. 40/1995 Sb.) a mění a doplňuje zákon č. 468/1991 Sb. o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů, ve znění zákona č. 258/2000 Sb. Ze zákona je zakázáno umisťovat reklamu činností pohřebních služeb v prostorách zdravotnického zařízení, nebo ústavu sociální péče. Propagace nesmí probíhat dále formou dopisů, letáků, elektronickou poštou, nebo jinou adresnou formou.

Reklama pohřební služby může obsahovat pouze: firemní logo, nebo jiný grafický motiv; název obchodní firmy nebo jméno, příjmení nebo název provozovatele činností v pohřebnictví; vymezení předmětu činností v pohřebnictví, popř. dalších navazujících služeb; adresu pracoviště; provozní dobu pro veřejnost; kontaktní údaje. V zákoně dále není nijak stanoveno ani omezeno jaké mohou být formy propagace a firmy mají kromě adresných reklam a propagačních ploch v nemocnicích a sanatoriích ruce volné.

1.3.2 Propagace pohřebních ústavů

Propagace pohřební služby může znít atypicky, ale je to živnost jako každá jiná a každý živnostník chce být vidět pro prospěch obchodu. Formy propagace jsou těmto službám poněkud omezené, na základě zákona vysvětleného výše, avšak stále zůstává dostatek prostoru pro zviditelnění se.

Příkladem masivní formy propagace lze uvést Městkou Pohřební Službu města Zlín (dále jen MPS Zlín), se sídlem ve správní budově Lesního hřbitova. Do podvědomí široké veřejnosti se dostává díky nové pobočce v centru města na ulici Dlouhá, s velmi decentní prezentací. Služba dále využívá mobilní prezentaci a to formou polepu firemních automobilů, opět v decentním provedení, obsahujícím základní potřebné informace, postaveno na jednobarevném plotrovaném polepu nesoucím pouze logo služby a typografii.



Obr. 85: Pobočka MPS Zlín Pohřebnictví Zlín na ulici Dlouhá, (archiv autora, 2020)

Opakem této nenásilné propagace je aplikace reklamního materiálu na zadní stranu zlínských trolejbusů frekventovaných linek. Z této reklamy se dočtete primární informaci, což je kontaktní telefonní číslo, dále že se jedná o pohřební službu, webové stránky a logo. Ač je tato reklama po grafické a obsahové stránce decentní, dle mého je moc agresivní formátem volbou reklamního nosiče.



Obr. 86: Propagace zleva PS NONSTOP a MPS Zlín Pohřebnictví Zlín na trolejbusích (OVG, 2019)

Logo pohřební služby je jediným prvkem, který spojuje outdoorovou reklamu s online prezentací. Webové stránky jsou již poněkud zastaralé, ve srovnání se současnými trendy v oblasti webových stránek. Barevně se stránky snaží přiblížit k faktu, že se pohřebnictví nachází v Lesní čtvrti, tudíž pracuje s lesními, zelenými odstíny. Obsahově je stránka střízlivá a návštěvník se dozvídá celkem okrajové informace, které si může doplnit při osobní návštěvě pobočky.

Zaměříme-li se v ulicích města Zlína na slova „pohřební služba“, zjistíme, že je zde propagace těchto služeb atypicky masivní následkem vysokého množství pohřebních služeb. Srovnáme-li číselné data počtu obyvatel získaná z Eurostat, ČSÚ získaná ke dni 1. 1. 2019 a počty firem evidovaných na Google maps ke dni 23. 2. 2020, dojdeme k zajímavým výsledkům. Hlavní město Praha s 1,319 milionů obyvatel má zaevidováno ve svém území dvacet pohřebních služeb. Stejný počet pohřebních služeb je zaevidováno v Moravskoslezském kraji se 1, 203 miliónů obyvatel.

Stejný počet pohřebních služeb nabízí i Zlínský kraj s 582 921 obyvateli, z toho ve Zlínském okrese služeb šest. Ty se pro vysokou konkurenci snaží co nejvíce zviditelnit a rozšířit dosah povědomí veřejnosti o jejich existenci. V samotném centru města lze vnímat MPS Zlín Pohřebnictví Zlín na mobilních nosičích jako autobusy a auto, Pohřební Službu Nonstop na citylightech na zastávkách nebo ve frekventovaných prostorech nebo tištěnou formou v magazínech.

Výrazným způsobem se ve Zlínském regionu prezentuje Pohřební služba Příbylák, která sice užívá jednotné logo, které užívá k propagaci na služebních autech avšak označení sídla firmy na ulici Kvítkové je zcela matoucí, jelikož je zde užíván název „Pohřební ústav“, doplněn o logo, s kterým je neúměrně vynaloženo a na nápisu téměř zaniká. Okna sídla jsou pak vylepeny celoplošnými propagačními polepy, které opět nesou název Pohřební služba Bohumil Příbylák.



Obr. 87-89: Exteriérová prezentace Pohřební služby Příbylák na budově sídla, (archiv autora, 2020)

Je zde vidět snaha sjednotit propagační materiály (nejvýraznějším prvkem pozadí se západem slunce) a snaha aplikace loga na všechny potřebné materiály. Je na provozovateli, jak velký bude klást důraz na logo a jeho aplikaci. Nulový důraz na byl kladen například na venkovní reklamě o něco dál, poblíž Fügnerova nábřeží, kde se název pohřební služby dozvíme možná z telefonátu na číslo které je uvedeno na reklamní ploše, nebo když se na dané místo osobně vydáme.



Obr. 90, 91: Venkovní reklama pohřební služby, Zlín, (archiv autora, 2020)

1.3.3 Grafický design ve funebrálním prostředí

Uděláme-li si research prezentace pohřebních služeb v České republice, najdeme spoustu opakujících se vizuálních prvků. Barevností se většinou ocitáme ve škále barev: černá, šedá, zlatá. Po typografické stránce už je to poněkud divočejší. Klasické starší firmy s tradicí kladou důraz na verzálky serifových písem. Novější počiny (ať nově založené firmy nebo redesigny) jsou více experimentální, najdeme zde písma serifová i bez serifů, kurzívu i psané písma. Nápis jsou většinou doplněny o ornament či ilustraci. Text může být doplněn florálním ornamentem, nebo přímo florálním motivem, nejčastěji větvičky, bobkové listy, věnce. Dalším masivně užívaným motivem je motiv kříže, buďto samostatný, nebo v kombinaci s již zmíněnými motivy.



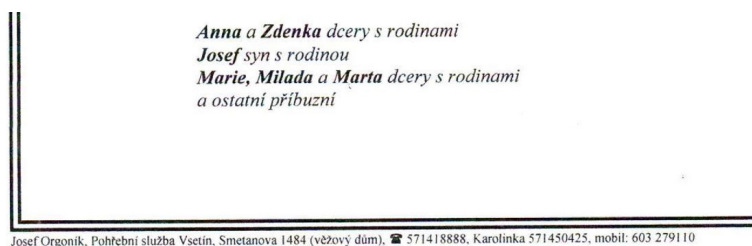
Obr. 92, 93: Příklady loga českých pohřebních služeb, zleva (Pospíchal, 2020) (Concordia, 2020)

Důraz na grafickou stránku tohoto podnikání je velmi strážlivý, mnohdy až zanedbaný. Je třeba brát ohled na to, že pokud se ocitáte v tíživé situaci, tak jsou pro vás jako uživatele primární informace a až poté nějaká vizuální prezentace služby. Vzorovým příkladem tohoto tvrzení může být Pohřební ústav Charitas, který byl se svým datem založení 1932 (podle údajů na jeho webových stránkách) jedním z prvních a nyní jedním z nejstarších na Ostravsku. I přes jeho velmi zanedbanou online prezentaci je jedním z nejžádanějších a nejvíce prosperujících.



Obr. 94: Úvodní stránka webových stránek pohřebního ústavu Charitas, (archiv autora, 2020)

Pro tento a mnoho jiných ústavů je nejlepší propagací ústavem vytvořené parte pro zesnulého. Na většině smutečních oznámeních nalezneme v patce parte malý řádek, kde je uveden vyhotovitel. Úmrtní oznámení si většinou korespondenti zakládají a vytahují v případě úmrtí v rodině, aby se podívali, kdo byl zhotovitelem toho hezkého pohřbu. Loga, či jiné vizuální prezentace tak nejsou primárním funkčním propagačním materiálem. To je zřejmě důvodem, proč do těchto záležitostí není tolik investováno jako v jiných okruzích podnikání.



Obr. 95: Detail vložené inzerce v dokumentu smutečního oznámení, (archiv autora, 2020)

ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo objevit zlom, kdy se začala dle mého úsudku vytrácet estetika z prostanství za hřbitovní zdí. Ve výsledku bylo cíle dosaženo, z celého mého výzkumu mohu učinit závěr a zdůraznit několik podstatných poznatků.

Za prvé bych chtěla poznamenat, že bylo ze začátku velmi těžké bádát v tomto tabuizovaném tématu, rovněž návštěvy hřbitovů a focení náhrobků mi byly lehce nepříjemné. Po čase jsem se ale otrkala a sama si na vlastní kůži uvědomila, že hřbitovy jsou místa klidu a jakéhosi duševního rozjímání. Že není důvod se jich bát, nebo o nich nemluvit. Ve finále je to téma velmi zajímavé a hluboké, téměř neprobádané a i v současné moderní společnosti stále ještě částečně tabuizované.

Sběrem informací jsem se dostala k závěru, že estetiku náhrobků a celkové vizuální vnímání hřbitovů ovlivňuje trh a peníze. V dobách barokních a secesních byly náhrobky většinou sochařskou záležitostí. Zároveň na našem území existovalo velké množství věřících, kteří uctívali posmrtný život a kladli důraz na poslední rozloučení se zesnulým. Nástup komunismu udělal na hřbitovech svou ideologií obrovský převrat, který ovlivnil celou funerální tematiku. Komunismus silně utlačoval náboženství a prosazoval sekulární pohřby. Převratným bodem bylo i prosazování kremací, za cílem vzniků urnových hrobů, které zabírají menší plochu hřbitova, za cílem větších ploch pro zemědělskou půdu. Tyto „trendy“ komunistické doby se ve velkém množství zachovaly do dnešní doby. Důvodem je dle mého úsudku finanční stránka, kdy se pohřeb do země, spolu s obřadem a celkově hrobové místo a náhrobek hrobu stává třikrát dražší záležitostí než pohřby bezobřadní s kremací a urnovým hrobem.

Finance mohou ovlivňovat i samotný vzhled náhrobku. Pozůstalí si mohou vybrat jestli osloví sochaře nebo kamenictví. Kamenictví většinou nabízejí komplexnější práci, pozůstalým ukáží pár vzorových desek spolu s vzorníkem písma. Tato služba se tam může zdát pozůstalým pohodlnější a levnější. Vizuální stránku hřbitovů tak v dnešní době ovlivňuje nabídka produktů kamenických firem.



Obr 96: Reklamní nálepka na Kamenictví Lampart, aplikovaná přímo na náhrobní desce, (archiv autora, 2020)

Podstatnou složkou je zde i písmo, které se používalo a které se používá. Kamenické služby rozšiřují svou nabídku o (široké veřejnosti) atraktivní písma. U těchto písem je ale z mého pohledu velkým problémem jeho živost, kdy zvolené fonty mohou být v danou chvíli trendy, ale nejsou nadčasovými a tak se estetické vnímání společnosti směrem k nápisům na náhrobcích mění. Je tak třeba myslet na to, že zde náhrobek bude dlouho po nás a uvědomit si, že na hřbitovech je nejdůležitější nadčasový design a proto bychom neměli sklouzávat k trendy písmům a tvarům, ale sahat po řešeních takových, které budou pozitivně vnímat i naše pravnoučata.

Na úplný závěr této části přináším i jeden světlý poznatek. A to ten, že se mi na mnoha hřbitovech podařilo zpozorovat několik náhrobků pocházejících ze sochařských dílen, které mě potěšily, jelikož do pohřebiště přinášejí novou individualitu, umění a estetično.

II PRAKTICKÁ ČÁST

ÚVOD

Díky velkému množství nasbíraných informací v teoretické části jsem se rozhodla tyto nové poznatky zužitkovat a nabídnout je dalším čtenářům. Proto jsem se rozhodla pro vytvoření autorské knížky s funebrální tematikou mapující sepulkrální architekturu České republiky napříč náboženstvím a časem. Skrze knihu by měl čtenář objevovat společností tabuizované téma – prostor za hřbitovní zdí, který mnohdy skrývá zapomenutá umělecká díla.

2 AUTORSKÝ GRAFICKÝ PROJEKT S FUNEBRÁLNÍ TEMATIKOU

Tento projekt, pracovně nazvaný „Autorská kniha o sepulkrální architektuře“ začal již ve chvíli, kdy jsem poprvé vyrazila na hřbitov. Vybavena jsem byla foťákem a nástroji na frotáž. Tam kde to bylo možné, tam jsem snímala písmo z náhrobků na papír za cílem aplikace do knihy. Z hřbitovů jsem si nakonec do knihy odnesla jen fotografie, vjemy a informace.



Obr. 97: Ukázka jedné ze získaných frotáží

Do tohoto autorského projektu ve formě knihy jsem i bez frotáží vložila mnoho prvků. Autorské jsou ručně dělané desky včetně hřbetu, grafická úprava samozřejmostí, textový obsah plně autorský, vycházející z teoretické části diplomové práce. Autorské jsou i fotografie, kdy jsem zariskovala a tři čtvrtě roku si hrála na fotografku.

2.1 Rešerše

Má rešerše začala již ve chvíli, kdy jsem začala shánět literaturu potřebnou k teoretické práci. V současné době existuje malý počet publikací, které mapují hřbitovy a jejich historii. Většinou se jedná o literaturu brožurového typu, jejíž existence je zaštitěna městem ve kterém se popisovaný hřbitov vyskytuje. Publikace většinou mívají hodně informační hodnotu, avšak na tu estetickou se při realizaci tolik důraz neklade. Dále to mohou být publikace zaštitěné organizacemi, které se zabývají sepulkrální architekturou, či jiné.

Co se týče publikací, které téma rozebírají plošně a ne lokálně, těch je na českém trhu velice málo a z toho mála je ještě méně těchto publikací dostupných. Vyzdvihnout bych mohla knihu od Romana Prahla – Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830, která je velmi střízlivě zpracovaná po výtvarné stránce, avšak velmi čtivá a bohatá o cenné informace. Za zmínku stojí

i kniha Tafofil od Barbory Faiglové, která je zaměřena na chátrající židovské hřbitovy v České republice. Tato kniha je méně přínosnou na informace, o to více bohatá co se týče fotografií. Nešťastným v této knize shledávám grafické zpracování, které dle mého snižuje její hodnotu.



Obr. 98, 99: Ukázka knihy Tafofil, (archiv autora, 2020)

Knihy s funerální tematikou, či rovnou sepulkrální architekturou bývají z mého odpozorování spíše výjimečné a méně nákladové záležitosti. Je to z důvodu nízkého zájmu společnosti? Proč je tak nízký zájem o něco, co je všude a odjakživa kolem nás? Rozhodla jsem se tak připomenout čtenářům tyto místa, které můžou mnozí vnímat jako místa negativní. Mým cílem je svou prací ukázat tato místa, ukázat jejich světlé stránky a krásy které skrývají.

2.2 Obsah knihy

Obsah knihy velkým množstvím vychází z nasbíraných informací, získaných pro teoretickou část diplomové práce. Rozhodla jsem se téma sepulkrální architektury čtenářovi přiblížit a představit v co nejširším rozsahu a však dostatečně srozumitelně a svěže. Osobně jsem se o sepulkrální architekturu nikdy moc nezajímala, řadila se do klasického profilu návštěvníka (tříkrát do roka za příbuznými apod.) a nebyla do tohoto tématu před začátkem práce nijak zainteresovaná. Proto si myslím, že je kniha neobjektivní a měla by být informačně přínosná a srozumitelná pro širokou veřejnost.

Knihy začíná krátkým představením tématu a přiblížením pojmu hřbitov. Následně jsem hřbitovy rozdělila podle náboženství, na Židovská a Křesťanská pohřebiště. Židovská pohřebiště mají hlubokou historii v českých zemích. V devatenáctém století však dochází k úpadku a terminus židovský hřbitov je spojován se slovy starý, opuštěný, chátrající. Proto jsem se rozhodla

v této kapitole nezaměřovat se na největší a neznámější židovské hřbitovy v České republice, ale zaměřit se na hřbitovy, jejichž sláva už pominula či úplně zanikla. V této kapitole, přesněji podkapitole o Starém židovském hřbitově v Praze-Libni tak krásně představují, jak politická situace v zemi zazdívala lidské stránky a jak ustupovala židovská kultura většinové společnosti.

Křesťanské pohřebiště jsou dále rozděleny po časové ose podle uměleckých slohů a směrů, kterými jsou ovlivňovány. Rozhodla jsem se mapovat hmotné hřbitovy a náhrobky, proto začínáme v době baroka, ve kterém byla sepulkrální architektura velmi obsáhlá. Důležitým poznatkem, který je třeba zmínit je fakt, že v období baroka byly náhrobky mnohdy uměleckou záležitostí, kterou vykonávali umělci sochaři, méně nákladové pak kameníci. Z historie umění známe mnoho sochařů, kteří tvořili sochy ve veřejném prostoru, ale neuvědomujeme si, že tvořili i za hřbitovní zdí. Barokní hřbitovy jsou tak vysoce estetickou záležitostí, plnou soch známých autorů, taktéž je tomu i po roce 1800, kdy na hřbitově přibývá důraz na symbolismus a objevují se zde hodně křesťanské a antické motivy. Vrcholným výtvarným obdobím v sepulkrální architektuře si dovoluji zvolit období Secese, které je také posledním obdobím, jehož vliv se na hřbitovech, přesněji na náhrobcích výrazně projevuje. Zde bych vyzdvihla práce Františka Bílka, kterého mnozí známe díky jeho sochařským pracím napříč Čechami. Pro mnohé bude možná překvapivou informací bohatá koncentrace sochařských prací na hřbitově v Chýnově, ve městě a okolí, které bylo Bílkovi domovem. Z hřbitova svou tvorbou vytvořil galerii uměleckých děl, galerii plnou soch a reliéfů, které doplňoval svým autorským písmem.

Dalším obdobím, které se vizuálně odráží na sepulkrální architektuře je Kubismus, který kvůli válečnému období neměl dlouhé trvání. I tak zanechal na českých hřbitovech stopy, nejvýrazněji v Praze, kde je v kubistickém stylu postaven hřbitov v Ďáblicích. Válečné období se čtenáři přibližuje skrze památníky válečných obětí, které vznikaly napříč celou republikou ale i válečnými hřbitovy. Toto období První a Druhé světové války přineslo první vlnu estetického úpadku na českých hřbitovech. Tou druhou a zcela devastující vlnou bylo období komunismu. Hlavním aspektem byl fakt, že cílem komunismu bylo vytlačit víru ze společnosti, proto začaly být křesťanské pohřby nahrazovány pohřby sekulárními, z hřbitovů byly odstraňovány kříže a náboženské symboly. Velký dopad na estetiku hřbitovů dále měla revoluce v pohřbívání, kdy komunismus prosazoval pohřeb žehem, vznikaly krematoria a nové typy hrobů – hroby urnové. Důvod vzniku byla ekonomická stránka ale i fakt, že urnový hrob zabírá méně místa než klasický hrob, a tak mohou hřbitovy zabírat méně místa a vzniká více plochy pro zemědělskou půdu. Náhrobky se na hřbitovech začaly vizuálně hodně sjednocovat a vznikala i na hřbitovech komunistická idea, že si jsou všichni rovni. K tématu jsem se rozhodla připojit hroby osob, které jsou spojovány s tímto obdobím a nejsou klasicky pohřbeny. Jde o oběti komunistického režimu a jejich hroby. Tato podkapitola spíše než na estetickou stránku poukazuje na etickou stránku doby.

Po pádu komunismu zůstávají v oblibě urnové hroby a pohřby žehem, změna se odráží ve svobodě investic, které mohou pozůstalí věnovat do realizace hrobu. Poslední kapitoly řeší sou-

časnou estetiku a stav hřbitovů na českém území. Zároveň ukazuje nové formy pohřbívání, typy hřbitovů a současné trendy v oblasti náhrobků.

Po přečtení knihy by se měl čtenář sám zamyslet, zrekapitulovat si co se dozvěděl a rozhodnout se, co chce, aby po něm jednou zůstalo. Zamyslet se jakou váhu by měl přikládat estetice náhrobků jeho blízkých. Přeci jen to je poslední věc, která ponese naše jméno.

2.3 Název knihy

Název knihy „ZE ZEMĚ DO ZEMĚ“ v sobě nese určité poselství. Pokud si název rozebereme detailně, tak je vysvětlení následovné:

ZE ZEMĚ – umění/cokoli, co vzniklo na zemi/Zemi < to artové, ty produkty;

– kameny, pískovce – materiály, se kterými se pracuje, pocházející ze země/Země

DO ZEMĚ – asociace pohřbívání, objekty umístěné/zaražené do země

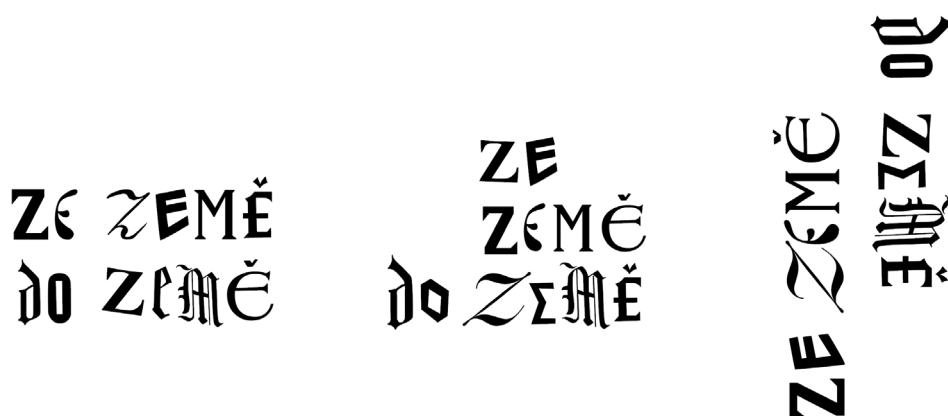
Název je doplněn podnázvem „Umění za hřbitovní zdí“, který slouží jako informační doplněk pro čtenáře/diváka. Díky podnázvu by mělo být příjemci rychle jasné s jakou knihou je ve styku a co má od této tiskoviny zhruba očekávat.

2.4 Grafické a technické zpracování

Po rozebrání obsahové stránky knihy, která může být zajímavá pro cílového čtenáře knihy se nyní přesuneme do oborových záležitostí.

2.4.1 Logo

Název knihy na obálce vzniká vyjmutím písmen z různých hrobů napříč časem. Je to taková typokoláž, která ukazuje od všeho trochu a měla by diváka svou pestrostí nalákat. Cílem bylo neudělat strohý nudný nápis, který by si člověk automaticky k tomuto tématu představil. tato forma má toto téma představit divákovi v pozitivním světle, proto jsem zvolila až hravou formu zpracování názvu.



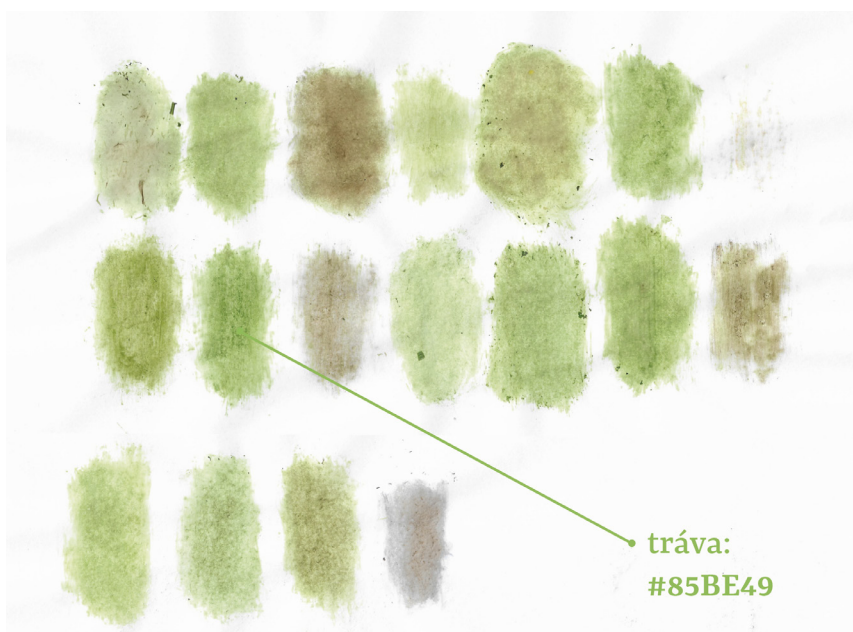
Obr.100: Návrhová část: kombinace a kompozice písem na název, (archiv autora, 2020)



Obr.101: Příklady používaných písem a datace vzniku náhrobků, na kterých jsou umístěny, (archiv autora, 2020)

2.4.2 Barevnost

Prvotním cílem při začátku realizace knihy bylo rozbít černobílé smýšlení společnosti nad hřbitovy a funerální tematikou. Proto jsem si dala za cíl najít barvu, která bude doplňovat černobílé fotografie a zároveň rozbourávat černobílé schéma knihy. Při výběru barvy jsem zůstala nohama na zemi a zvolila barvu „ze země“. Provedla jsem několik experimentů, kdy jsem do papíru vtírala různé zelené rostliny. Vybranou rostlinou se nakonec stala tráva, která porazila břečťan i kapradiny. Zelená se pak v knize objevuje ve vektorových elementech, které se v knize volně pohybují. Tyto elementy pak doplňují dekory na vnějších svislých krajích stran, které slouží jak jako zdobný prvek, tak i prvek orientační, jelikož nahrazuje klasické číslování kapitol knihy.



Obr. 102: Dokument z kterého vychází finální doplňková barva

2.4.3 Grafický zásah do prostoru

Nejvýraznějším grafickým zásahem do prostoru jsou bezesporu barevné objekty, písmena a tvary, které většinou vycházejí z podstatné části fotografie na dané stránce. Tyto barevné objekty nesou estetickou funkci, ale také funkci zvýrazňovače. Častými motivy jsou tvary náhrobků, písmena, nápisy na hrobech. Při listování knihou se stávají velmi dominantním prvkem, který čtenáře na první pohled zaujme a zároveň listováním může sledovat vývoj nápisového písma ve funerálním prostředí.

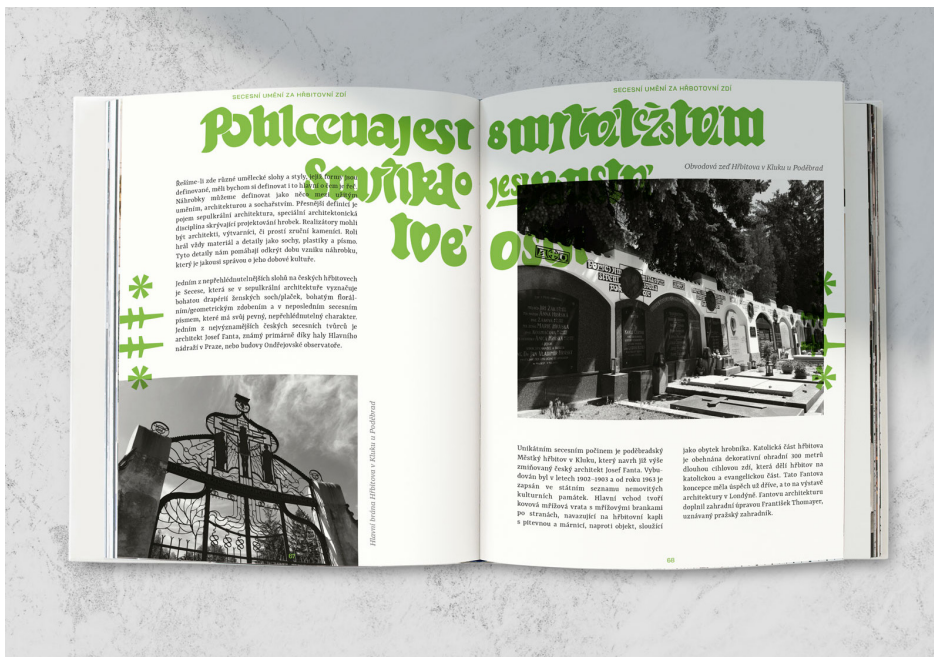
Tyto zelené objekty mají svou svobodu, po prostoru dvoustran se pohybují libovolně, s primárním cílem stránku opticky vyvážit a rozbít jinak strohou černobílou plochu. Zároveň tyto objekty mnohdy narušují samotné fotografie, barevně se s nimi prolínají a vytváří novou hloubku v prostoru.



Obr. 103: Vizualizace aplikace barevných objektů – prolnutí objektu s fotografií

2.4.4 Sazba

I když je obsahem kniha hodně poučná až naučná literatura, chtěla jsem se od strohosti podobných publikací odklonit. Proto jsem se rozhodla pojat každou dvoustranu originálně. Každá stránka je sazebním oknem jedinečná, každá disponuje sloupci různých šířek a umístění. Ukotveny jsou pouze názvy kapitol v hlavičce stránky, číslování stránky a „číslování kapitol“. Cílem bylo udělat literaturu atraktivnější a čtivější. Strohost, která někomu může připadat v oblasti fotografie+text rozbíjí právě ony výše zmiňované zelené objekty. Inspirací pro sazbu mi pak jsou samotné texty na stranách, kdy se v některých případech snažím sazbou ztvárnit o čem stránka je.



Obr. 104: Vizualizace dvoustránky

Například v podkapitole o židovském hřbitově vychází tvar textového okna z tvaru starých židovských náhrobků. Trošku odlišněji je pak vedena podkapitola o vlivu komunismu na sepulkrální architekturu, kdy jsem veškerý text dala do jednoho sloupce a na všech stranách text zarovnávala na levou stranu. Cílená je i přehlácenost obsahu na této stránce, kdy jsem se snažila do jednoho prostoru aplikovat co nejvíce věcí. V tomto případě jde pak o myšlenku, kdy byly protláčovány urnové hroby za cílem šetření místa. Jsou to takové drobnosti, které někomu třeba nedojdu, ale tomu komu ano, to potěší.



Obr. 105: Ukázka dvoustránky kapitoly o komunismu

2.4.4.1 Písmo

Nejdominantnějším fontem je font nápisový – Bai Jamjuree, který jsem zvolila pro jeho technický charakter. Při výběrů fontů jsem se hodně ohlížela na písma, která se budou objevovat na fotkách v knize a která se objevují na českých hřbitovech. Font Bai Jamjuree jsem vybrala pro jeho výraznost, technickou stránku a proto aby kontrastoval s fontem, kterým má být vysázen text. Charakterově bych tento nápisový font přirovnala v sepulkrální architektuře k druhé polovině 20. století.

Hladká sazba je vysázena fontem Rasa, které jsem zvolila taktéž ze stejného důvodu jako font nápisový. Charakterově je zástupcem druhé skupiny písem, hojně používaných na náhrobcích, písmem serifovým. Třetí typ písma, který se hojně objevuje na náhrobcích už od dob baroka je kurzíva. Ta je zastoupena písmem PT Serif Caption (italic) a objevuje se v popisu obrázků.

2.4.5 Fotografie

Fotografie jsou z osmdesáti procent autorskou záležitostí. Jejich ztvárnění jsem se rozhodla zabalit do černobílého profilu, pro navození hřbitovní atmosféry.

Jednotícím prvkem fotografií je počasí, které provázelo focení objektů. Mohla jsem se rozhodnout pro focení v podvečer a vytvořit tak tajemnou až strašidelnou atmosféru, mohla jsem fotit z rána s mlhou, či za chmurných dní, které by vytvářely ponurou smutnou atmosféru, kterou by jste k takovému tématu asi čekali. Já se rozhodla pro čistě slunné dny, které fotografiím přidaly přírodního kontrastu a také doslova vnesly slunce do této tematiky.



Obr. 106–108: ukázka autorských fotografií

Nastalá situace, která ovlivnila celý svět, ovlivnila částečně mou práci a nemohu tak veškerý fotografický obsah vydávat za vlastní.

2.4.6 Desky

Na obalu knihy jsem se rozhodla vyhrát si a využít možnost volnosti. Rozhodla jsem se na tuto část knihy klást zvýšeného důrazu, jelikož je to první věc, kterou oko vidí. Teprve až po otevření se divák dozvídá co je uvnitř. A právě obálka by měla diváka natolik zaujmout, aby si knihu chtěl polaskat a otevřít. Při procesu tvorby obálky vzniklo několik konceptů co se týče realizace motivu. Prvotním plátnem bylo pevné lepenky potáhnout knihařským plátnem šedé barvy (asociace betonu a kamení). Po potahu desek plátnem následovala myšlenka aplikace zelených objektů do prostoru obtiskem, název knihy ražbou – matrice vytvořena z linorytu. Po vlisování názvu do desek měla následovat ještě ruční kolorizace stříbrnou barvou.

Pro tuto formu tvorby nápisu jsem se rozhodla za cílem přiblížit se náhrobkům jak vizuálně, tak technicky. Většinou šlo (a jde) o rytí nápisu do kamene, v mém případě vyrývání linolea a poté ruční kolorizace zlatou/stříbrnou/bílou/libovolnou barvou.



Obr. 109: vizualizace původního návrhu

Jak je již výše napsáno – snažila jsem se v obálce přiblížit náhrobkům co nejvíce a tak jsem se s plátnem nespokojila. V prvotních skicách diplomové práce jsem měla zapracovanou myšlenku dohnat knihu do extrému – uměleckého objektu, podobně jako Milan Knížák, ale udržet hranu funkčnosti a desky knihy udělat z betonu.

K myšlence jsem se rozhodla vrátit a přistoupit k ní s více střízlivýma očima. Následovaly zkušební tisky do stavební sítě (materiál příbuzný sádře), do samotné sádry. S tímto materiálem jsem se nespokojila pro jeho křehkost, prašivost a drobení. Beton a betonovou sítu jsem zavrhl pro těžkost materiálu a obtížnější manipulaci. Hledala jsem formu vizuálně podobnou betonu, která nebude tak hutná. Vznikl jeden otisk z domácí recyklovaného papíru, kdy jsem matrici vtiskla do hmoty z novinového papíru. Nespokojenost z výsledku mě posunula až ke hmotě podobné keramice, která oproti keramice nepotřebuje zapékat.

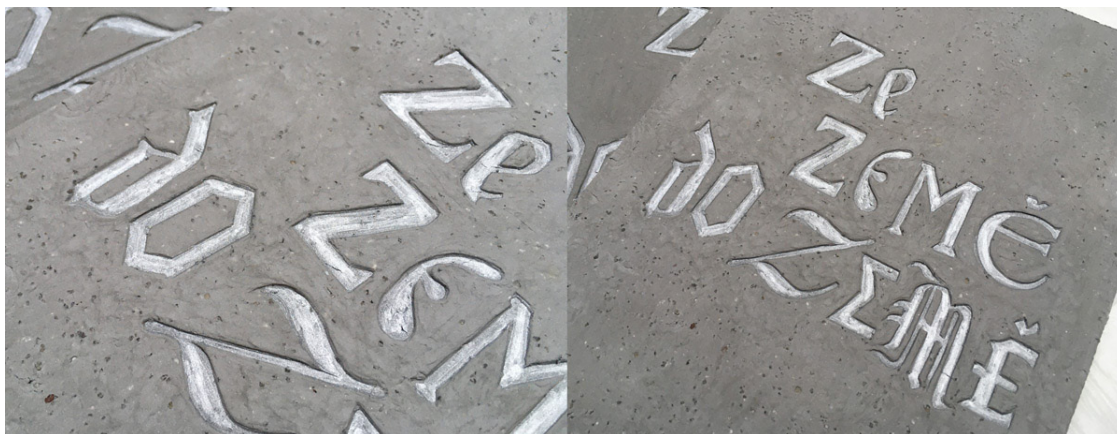


Obr. 110: M. Knížák – Kniha dokumentů, 1952-1985 (Muzeum umění Olomouc, 2016)

Na desky jsem následně aplikovala stříbrnou barvu fixem do hlubotiskového nápisu a za pomoci razítkové techniky dodělala na desku vše potřebné podle plánu.



Obr. 111: Realizace desky z recyklovaného papíru



Obr. 112: Realizace desky z modelového materiálu

2.4.7 Hřbet

Hřbet knihy byl inspirován návštěvami hřbitovů. Každý hřbitov je jiný, každý obsahuje jiné náhrobky, jiná jména, má jinou strukturu a architekturu. Společným prvkem hrobů a hřbitovů je mech, který je všudypřítomný, je takovým malým symbolem, že si zesnulého bere příroda do sebe. Tento prvek a kousek přírody jsem se rozhodla přenést i na mou knihu. Použit byl mech umělý, aplikovaný silikonovým lepidlem.



Obr. 113: Detail hřbetu knihy

Knižní blok je k deskám zpevněn textilním kapitálkem, který je schovaný pod předsátkou a vrstvou mechu. Společně s deskami tak tvoří dokonalou symbiózu dvou různých prvků, které spojuje jedno místo.

2.4.8 Vazba a finalizace

Pro vazbu jsem se vzhledem k počtu stran rozhodla pro variantu ruční V8, kterou bonusově zpevňuje i lepidlo, kterým je na hřbet aplikován mech. Vytvořený knižní blok jsem opatřila kapitálkem, kterým jsem spojila knižní blok s deskami. Na hřbet následoval mech a na desky z vnitřní strany předsátka. Na spodní desce je pak předsátka speciálně upravena, kdy na venkovní straně nekončí, ale ohýbá se dovnitř. Zde je tento prostor využit pro mapu, která nese umístění všech zmiňovaných hřbitovů v knize.

ZÁVĚR

Na závěr diplomové práce musím konstatovat, že díky aktivnímu ponoření do tématu jsem začala na funerální záležitosti nahlížet rozdílněji, dá se říci s větší lehkostí. Pro většinu z nás to je bezesporu citlivé téma, někomu se může zdát dokonce nevhodné. V mém životě nedávno také odešla jedna blízká osoba a právě intenzivní zabývání se řešením diplomové práce mi možná pomohlo se přes tuto událost lehčeji přenést. Celý proces od úmrtí až po náhrobní kámen jsem najednou začala vnímat více pozitivně.

Vizuální komunikace ve funerálním prostředí, celkově funerální tematika, je problematika velmi obsáhlá. I když jsem se snažila být co nejvíce otevřená a zároveň držet nějakou formu, stále zbylo plno věcí, které si pozornost zaslouží také a v diplomové práci se na ně už nedostalo. Tématu bych se chtěla věnovat i v budoucnu, například formou disertační práce.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Hřbitov: Rozlišení hřbitovů podle účelu. Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 21. 12. 2019 [cit. 2020-01-10]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Hřbitov>

REIFOVÁ, Gabriela. Pohřbívání v židovské kultuře jako souhrn sociálně-náboženských funkcí a jejich proměna v čase. \kulturní studia [online]. 2015, 2015(2), 49-70 [cit. 2019-12-11]. Dostupné z: <http://kulturnistudia.cz/wp-content/uploads/2016/02/Pohřb%C3%ADván%C3%AD-v-židovské-kultuře.pdf>

DLOUHÁN, Fr. Se země do země. Moravský ilustrovaný zpravodaj: Společenský nepolitický týdeník. 1935(44), 21.

JANÁČOVÁ, Eva. Svědek zašlých časů: Starý židovský hřbitov v Libni. ROHÁČEK, Jiří. Epigraphica et Sepulcralia 8. 2019. Praha: Artefactum, s. 429–446. ISBN 978-80-88283-17-1. (6x)

FINGERLANDOVÁ, Noemi. Obnovou Starého židovského hřbitova by Libeň získala významné historické místo. Český rozhlas [online]. Český rozhlas, 1997, 21. února 2016 [cit. 2020-01-10].

HRABAL, Bohumil. Vita nuova. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1987. ISBN 0-88781-190-6.

STEINOVÁ, Iva. Even zikaron: paměť židovských náhrobních kamenů - Jistebnice. Jistebnice: Okrašlovací spolek, 2017. ISBN 978-80-270-2563-3.

ZOUBKOVÁ, BARBORA. Klatovsko: O židovské hřbitovy se nestarají potomci, žádní nejsou [online]. 29.10.2015 [cit. 2020-02-11]. Dostupné z: <https://www.kehilaprag.cz/cs/novinky/klatovsko-o-zidovske-hrbitovy-se-nestaraji-potomci-zadni-nejsou>

HAILDER, Achab. *Symboly na náhrobcích*. Židovské hřbitovy [online]. 29. 04. 2009 [cit. 2020-01-10]. Dostupné z: http://www.zidovskehrbitovy.cz/index.php?id_cat=8&new=2099

HUPKOVÁ, Martina. *Prostředí a kultura českých hřbitovů*. Geografické rozhledy. 2009, 18(5), 8-9.

Obec Střílky. *Barokní hřbitov ve Střílkách* [online]. [cit. 2019-11-08]. Dostupné z: <https://www.obecstrilky.cz/barokni-hrbitov-ve-strilkach>

PRAHL, Roman. *Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1188-9.

BRAUN, Jan. *Objev století pro Vrchlábí? Vykopali kostel, nejstarší stavbu města* Zdroj: <https://hradecky.denik.cz/z-regionu/objev-stoleti-pro-vrchlabi-vykopali-kostel-nejstarsi-stavbu-mesta-20180524.html>. Hradecký deník [online]. 24. 5. 2018 [cit. 2020-02-17]. Dostupné z: www.hradecky.denik.cz

Průvodce vrchlabským místem posledního odpočinku. Regionální turistické informační centrum Krkonoše, 2018. Dostupné také z: https://www.mestovrchlabi.cz/assets/File.ashx?id_org=200233&id_dokumenty=1374

Hřbitovní stezka „Za paměti Vrchlabí“: 21. Centrální latinský kříž. *Turistický portál Vrchlabí: U nás začínají Krkonoše* [online]. [cit. 2020-02-17]. Dostupné z: www.mestovrchlabi.cz

JANSOVÁ, Petra a Jakub PLÍHAL. *Na Olšanských hřbitovech tvořili Gočár, Mánes i Myslbek. Podívejte se na zajímavé sochy a náhrobky*. Magazín Aktuálně.cz [online]. 2018, 5. 2. 2018, , 1-25 [cit. 2020-01-10]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/bydleni/za-architektonicky-cennymi-nahrobky-na-olsanske-hrbitovy/r~c60b3750069d11e8aca5ac1f6b220ee8/>

Hřbitov: Poděbradský městský hřbitov. *Národní památkový ústav: Památkový katalog* [online]. 2015 [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/hrbitov-2345419>

VEJVODOVÁ, Markéta. *V Poděbradech nemají jen lázně. Místní hřbitov je státem chráněnou památkou*. Český rozhlas [online]. 2016, 10. 8. 2016 [cit. 2020-01-10]. Dostupné z: <https://regiony.rozhlas.cz/v-podebradech-nemaji-jen-lazne-mistni-hrbitov-je-statem-chranenou-pamatkou-7431220>

LIČKOVÁ, Jarmila. *Bohuslav Schnirt – život a dílo*. Praha, 1992. Diplomová práce. Filosofická fakulta Univerzity Karlovy Katedra obecných dějin. Vedoucí práce PhDr. Jana Kovaříková.

MLÁDKOVÁ, Dagmar. *Bílkův dům*. Chýnov Oficiální web města [online]. 26. 3. 2010 [cit. 2020-01-10]. Dostupné z: <https://www.chynov.cz/bilkuv-dum/d-60303>

Ďáblický hřbitov. *Národní památkový ústav: Památkový katalog* [online]. Národní památkový ústav, 2015 [cit. 2019-11-08]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/dablicky-hrbitov-12401343>

Evidence válečných hrobů: Válečný hrob. *Péče o válečné hroby* [online]. Ministerstvo obrany, 2004 [cit. 2019-11-25]. Dostupné z: <http://www.valecnehroby.army.cz/evidence-valecnych-hrobu>

Válečné hroby v ČR: Počty válečných hrobů. *Péče o válečné hroby* [online]. Ministerstvo obrany péče o válečné hroby: Ministerstvo obrany ČR, 2004 [cit. 2019-11-25]. Dostupné z: <http://www.valecnehroby.army.cz/valecne-hroby-v-cr>

KOLÁŘ, Ondřej. *Ostravská operace 1945*. Nevojtice: Jakab Publishing, 2019. Armáda. ISBN 978-80-7648-006-3.

Národní památník II. světové války. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2020-01-15]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%AD_pam%C3%ADn%C3%ADk_II._sv%C4%99tov%C4%99_v%C3%A1lky

Vojenský hřbitov (Písek). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA):

Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2020-01-15]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Vojenský_hřbitov_\(P%C3%ADsek\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Vojenský_hřbitov_(P%C3%ADsek))

Vojenský hřbitov Černovír: Nástin historie vojenského hřbitova [online]. 2012 [cit. 2020-01-15]. Dostupné z: <https://www.signumbelli1914.cz/Cernovir/pages/historie-hrbitova.php>

MARGOLD, Jakub. *Rituály spojené se smrtí v současné české kultuře*. Brno, 2012. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Radovan Rybář, Ph.D.

NEŠPOROVÁ, Olga. Na věčnost bez patosu. Pohřební rituály za komunismu a dnes. Nešporová, Olga. *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*. 30, č. 11, (2008,) s. 40-43

MARGOLD, Jakub. *Rituály spojené se smrtí v současné české kultuře*. Brno, 2012. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Radovan Rybář, Ph.D.

TOMEK, Prokop. *Oběti komunistického režimu: Počty obětí komunistického režimu v Československu v letech 1948-1989*. Policie České republiky [online]. 2019 [cit. 2019-12-25]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/obeti-komunistickeho-rezimu.aspx>

Symbolický hrob Milady Horákové a všech obětí a odpůrců totalitních režimů: Praha 2. *Pamětní místa na komunistický režim* [online]. 2020 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <http://www.pametnimista.usd.cas.cz/praha-2-symbolicky-hrob-milady-horakove-a-vsech-obeti-totalitnich-rezimu/>

TOMEK, Prokop. *Oběti komunistického režimu: Počty obětí komunistického režimu v Československu v letech 1948-1989*. Policie České republiky [online]. 2019 [cit. 2019-12-25]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/obeti-komunistickeho-rezimu.aspx>

Hrob Jana Palacha: Praha 3. *Pamětní místa na komunistický režim* [online]. 2020 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <http://www.pametnimista.usd.cas.cz/praha-3-hrob-jana-palacha/>

Hřbitovy v datech: Kremace ve světě. *Česko v datech* [online]. 2020, 11. 12. 2019 [cit. 2020-02-16]. Dostupné z: <https://www.ceskovdatech.cz/clanek/142-hrbitovy-v-datech/>

Les vzpomínek [online]. Praha: Les vzpomínek, 2015 [cit. 2020-02-16]. Dostupné z: <http://www.lesvzpominek.cz>

Výroční zpráva 2012 – 2017: Ke kořenům. Praha, 2018. Dostupné také z: <https://www.kekorenum.cz/vyrocní-zprava.pdf>

Les vzpomínek [online]. Praha: Les vzpomínek, 2015 [cit. 2020-02-16]. Dostupné z: <http://www.lesvzpominek.cz>

Lesní hřbitov 1931. *Zlín: Oficiální stránky statutárního města Zlín* [online]. Zlín, 2020 [cit. 2020-02-16]. Dostupné z: <https://www.zlin.eu/lesni-hrbitov-1931-cl-345.html>

Lesní hřbitov. *Pohřebnictví Zlín, spol. s r. o.* [online]. Zlín [cit. 2020-02-16]. Dostupné z: http://www.pohrebnictvizlin.cz/?ukaz=15_lesni_hrbitov&IdMenu=15&grafika=0

Lesní hřbitov 1931. *Zlín: Oficiální stránky statutárního města Zlín* [online]. Zlín, 2020 [cit. 2020-02-16]. Dostupné z: <https://www.zlin.eu/lesni-hrbitov-1931-cl-345.html>

Zvířecí hřbitov. *Praha neznámá: Průvodcepo pražských čtvrtích* [online]. Praha, 24. 4. 2014 [cit. 2020-02-16]. Dostupné z: <https://www.prahaneznam.cz/praha-8/bohnice/zvireci-hrbitov/>

KALÁB, Petr. Co dělat, když zemře váš čtyřnohý přítel? Víme, kde jsou v Česku zvířecí hřbitovy. *Finanční a ekonomické informace: web pro váš vlastní názor* [online]. 27. 9. 2018 [cit. 2020-02-16]. Dostupné z: <https://faei.cz/co-delat-kdyz-zemre-vas-ctyrnohy-pritel-vime-kde-jsou-v-cesku-zvireci-hrbitovy/>

KOTRLÝ, T., *Pohřebnictví*. In: Schelle, K., Tauchen, J. (eds.), *Encyklopedie českých právních dějin*, V. svazek, Pa - Právni. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 458-472. ISBN 978-80-7380-569-2

SEZNAM POUŽITÝCH OBRÁZKŮ

Obr. 1: náhrobek Franze Kafky na pražských Olšanech, (archiv autora, 2020) Praha, Olšanské hřbitovy – Nový židovský hřbitov v Praze

Obr. 2: Židovský hřbitov v Praze Libni, (K. Hájek, 1935)

DLOUHÁN, Fr. Se země do země. Moravský ilustrovaný zpravodaj: Společenský nepolitický týdeník. 1935(44), 21.

Obr. 3: Potopa Starého židovského hřbitova v Praze-Libni, únor 1920 (Nakladatelství paseka, 2012) Státníková, Pavla. Povodně a záplavy. Praha – Litomyšl: Paseka, 2012. ISBN 978-80-7432-182-5

Obr. 4: Náhrobek Šmuela Rostoka z konce 17. století

Epigraphica & sepulcralia: sborník příspěvků ze zasedání k problematice sepulkrálních památek, pořádaných Ústavem dějin umění AV ČR v letech ... až .. Praha: Artefactum, 2005-. ISBN isbn:978-80-88283-17-1. ISSN 2336-3363

Obr. 5: Současný stav Starého židovského hřbitova v Praze-Libni, (Tombyk, 2016) TOMBYK. Starý židovský hřbitov v Praze-Libni: Pozemek, kde býval hřbitov. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 18. 4. 2016 [cit. 2020-07-08]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Starý_židovský_hřbitov_v_Praze-Libni#/media/Soubor:Starý_židovský_hřbitov_v_Libni.jpg

Obr. 6, 7: vybrané příklady náhrobků Starého židovského hřbitova v Telči, zleva vytvořené v letech 1704, 1818, 1845

JENÍČKOVÁ, Ilona, ed. TELČSKÉ ŽIDOVSKE HŘBITOVY: Starý židovský hřbitov. Telč [online]. 2013 [cit. 2020-02-20]. Dostupné z: https://www.telc.eu/turista_a_volny_cas/historie/telcske_zidovske_hrbitovy

Obr. 8, 9: zleva – Žehnající ruce symbolizující rod Kohenů, Konvice symbolizující kmen Levitů, (archiv autora, 2020) Praha, Olšanské hřbitovy – Nový židovský hřbitov v Praze

Obr. 10: Barokní hřbitov ve Střílkách na Kroměřížsku

FROLOVÁ, Irena. Barokní hřbitov ve Střílkách dostane peníze na svou obnovu. Zlin.cz [online]. 2018 [cit. 2020-02-20]. Dostupné z: <https://zlin.cz/zpravy/530962n-barokni-hrbitov-ve-strilkach-dostane-penize-na-svou-obnovu/>

Obr. 11: Socha strážce, Hřbitov ve Střílkách na Kroměřížsku, (archiv autora, 2020)

Obr. 12, 13: Detaily hřbitova, (archiv autora, 2020) Střílky na Kroměřížsku

Obr. 14: Ukázka bohaté kombinace písem z roku 1849, (archiv autora, 2020) Hřbitov v Kluku

Obr. 15: Kostel sv. Jana nepomuckého – nádvoří vyplněno hřbitovem, (Plíhal, 2010)

https://zdarsky.denik.cz/zpravy_region/hrbitov-na-zelene-hore-mesto-zrusi20101103.html

Obr. 16: Náhrobek knížete biskupa L. L. Thun-Hohensteina, V. Prachner & J. Bergler, (archiv autora, 2020) Malostranský hřbitov

Obr. 17: Náhrobek rodiny Veithových, Václav Prachner, (archiv autora, 2020) Praha, Olšanské hřbitovy

Obr. 18: Centrální kříž vrchlabského hřbitova BOUŠKA, Bohumír. Výlet do vrchlabí: Vrchlabí, hřbitov. Turistika.cz [online]. 2. 10. 2018 [cit. 2020-06-20]. Dostupné z: <https://www.turistika.cz/vylety/vylet-do-vrchlabi/detail>

Obr. 19: Náhrobek Josefa Fanty a jeho rodiny, Olšanské hřbitovy, (archiv autora, 2020) Praha, Olšanské hřbitovy

Obr. 20, 21: Hřbitov v Kluku navržen secesním architektem Josefem Fantou, (archiv autora, 2020)

Obr. 22: Náhrobek rodiny Markovy od Bohuslava Schnircha, (archiv autora, 2020) Hřbitov v Kluku

Obr. 23: Náhrobek Aničky Birnbaumové od Bohuslava Schnirta, (archiv autora, 2020) Hřbitov v Kluku

Obr. 24: Ukázka autorského písma Františka Bílka, (Deml, 1916) DEML, J. Miriam. Jinošov: Jakub deml, 1916. 36 s. Sign. HC 4478

Obr. 25: Hrob B. Kubišty vytvořený F. Bílkem, (Vítková, 2013) VÍTKOVÁ, Martina. FRANTIŠEK BÍLEK - KUBIŠTOVA HROBKA. In: *7 černých komínků* [online]. 24. 7. 2013 [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: http://1.bp.blogspot.com/-CuWyvtARVBQ/UfAcfsfmg_I/AAAAAAAAABiY/6Plz85D-jAdc/s1600/Bilek+Kubista+32.jpg

Obr. 26, 27: Chýnovský hřbitov zdobený Bílkovými náhrobky, (archiv autora, 2020) Chýnov

Obr. 28, 29: Hrobka rodiny Bílkovy na Chýnovském hřbitově, (archiv autora, 2020) Chýnov

Obr. 30: zleva – obvodová zeď Ďáblického hřbitova, obřadní síň, (archiv autora, 2020) Praha-Ďáblice

Obr. 31: Detail Čestného pohřebiště na Ďáblickém hřbitově v Praze, (archiv autora, 2020) Praha-Ďáblice

Obr. 32: Plánek Ďáblického hřbitova, Hřbitov Ďáblice. *Údržba hrobů Praha: Péče o pietní místa* [online]. [cit. 2020-06-20]. Dostupné z: https://www.udrzbahrobu-praha.cz/Hrbitov-Dablice-c14_52_3.htm

Obr. 33: Hroby umučených obětí komunismu, Ďáblický hřbitov, (archiv autora, 2020) Praha-Ďáblice

Obr. 34, 35: Dětský hřbitov na Ďáblickém hřbitově, (archiv autora, 2020) Praha-Ďáblice

Obr. 36: Hrob rodiny Kotěrovy na Olšanských hřbitovech, (archiv SPH) Hrob rodiny Kotěrovy. In: *SPH adopce* [online]. [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <http://www.hrbitovy-adopce.cz/adoptovane-hroby/116-hrob-rodiny-koterovy.html>

obr. 37: Mapa evidence Válečných hrobů na území České republiky, (Evidence válečných hrobů, 2020) Evidence válečných hrobů: Mapa válečných hrobů. In: *Odbor pro válečné veterány MO: Péče o válečné hroby* [online]. Ministerstvo obrany ČR, 2014 [cit. 2020-04-04]. Dostupné z: <http://www.evidencevh.army.cz/Evidence/mapa-lokalit>

Obr. 38: Pamětní deska na nádraží v Přerově, (archiv autora, 2020) Přerov

Obr. 39: Mapa vojenských hrobů a pietních míst na území České republiky, (Česko v datech, 2019) Hřbitovy v datech: Vojenské hroby a pietní místa. In: *Česko v datech* [online]. Česko v datech, 2020, 11. 12. 2019 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://www.ceskovdatech.cz/clanek/142-hrbitovy-v-datech/>

Obr. 40: Národní památník II. světové války v Hrabyni, (archiv autora, 2020) Hrabyně

Obr. 41: Symbolický hřbitov 13 tis. sovětských vojáků v areálu Národního památníku II. světové války, (archiv autora, 2020) Hrabyně

Obr. 42: Vojenský hřbitov v Písku, (Karel Fous, 2007), FOUS, Karel. Písek: Vlejský hřbitov. In: *Spolek pro vojenská pietní místa: vets.cz* [online]. 29. 9. 2007 [cit. 2020-03-09]. Dostupné z: <https://www.vets.cz/vpm/3784-vojensky-hrbitov/>

Obr. 43: Detail jmenné desky na kříži hrobu píseckého vojenského hřbitova, (S. Mundl, 2012) MUNDL, Stanislav. Písek: Vlejský hřbitov. In: *Spolek pro vojenská pietní místa: vets.cz* [online]. 29. 9. 2007 [cit. 2020-03-09]. Dostupné z: <https://www.vets.cz/vpm/3784-vojensky-hrbitov/>

Obr. 44: Černovírský vojenský hřbitov v roce 1970, hroby skupiny L, (Vojenský hřbitov Černovír, 2012) Vojenský hřbitov Černovír: Nástin historie vojenského hřbitova. *Vojenský hřbitov Černovír* [online]. 2012 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: https://www.signumbelli1914.cz/Cernovir/foto/chatrani5-skupina_L_1970.jpeg

Obr. 45: Kaple na Vojenském hřbitově v Černovíře, 2012 rekonstruováno, (OSA STERA, 2012) Zakázka: 12/2012: Vojenský hřbitov Olomouc - Černovír Křesťanská kaple. In: OSA STERA, spol. s r. o. [online]. 2012 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <http://www.osastera.cz/db/foto/pa290077.jpg>

Obr. 46: dobová fotografie nově vzniklého urnového hrobu, (archiv autora, 1979) Valašské Meziříčí

Obr. 47, 48: Symbolický hrob Milady Horákové, (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2020) Symbolický hrob Milady Horákové a všech obětí a odpůrců totalitních režimů: Praha 2. In: *Pamětní místa na komunistický režim: Reflexe doby nesvobody 1948–1989 ve veřejném prostoru* [online]. Praha:

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2020 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <http://www.pametnimista.usd.cas.cz/praha-2-symbolicky-hrob-milady-horakove-a-vsech-obeti-totalitnich-rezimu/>

Obr. 49: Hrob Jana Palacha, (archiv autora, 2020) Praha, Olšanské hřbitovy

Obr. 50: Detail náhrobku Jana Palacha, (archiv autora, 2020) Praha, Olšanské hřbitovy

Obr. 51: Les vzpomínek, (archiv autora, 2020) Praha-Ďáblice

Obr 52: Skořápka, Les vzpomínek, (archiv autora, 2020) Praha-Ďáblice

Obr. 53: Plán lesního hřbitova ve Zlíně, (Lesní hřbitov, 1931) Lesní hřbitov, 1931. In: *Zlín: Oficiální stránky statutárního města Zlín* [online]. Zlín: Magistrát města Zlína, 2020 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://www.zlin.eu/lesni-hrbitov-1931-cl-345.html>

Obr. 54, 55: zleva – náhrobky podléhající času a mechu, (archiv autora, 2020) Lesní hřbitov ve Zlíně

Obr. 56, 57: Příklady hrobů zlínského lesního hřbitova, (archiv autora, 2020) Lesní hřbitov ve Zlíně

Obr. 58: Zvířecí hřbitov v Nimeřicích, (Memory crystal, 2016) HŘBITOV ZVÍŘAT V NIMĚŘICÍCH. In: *Krematorium zvířat: Česká lípa* [online]. Česká lípa: Memory Crystal, 2016, 2016 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://krematoriumzviratcl.cz/hrbitov/>

Obr. 59: Oficiální Zvířecí hřbitovy, krematoria a pohřební služby na území České republiky, (Google Maps, 2020)

Obr. 60: Praha – Staré Bohnice, hřbitov zvířat, (zleva: Bohnice.info, 2018; Svoboda, 2007) Zvířecí hřbitov. In: *Bohnice.info* [online]. 2018 [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: <https://bohnice.info/mista/zvireci-hrbitov/008.jpg>

Obr. 61: Praha – Staré Bohnice, hřbitov zvířat, (zleva: Bohnice.info, 2018; Svoboda, 2007) SVOBODA, Jiří. Psí mazlíček Aminka. In: *Pohřebiště.cz* [online]. 2007 [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: <http://www.pohrebiste.cz/stranky/archiv/fotogale/70/zviboh/08.jpg>

Obr. 62: Nabídka kamenictví Trade Granit, (kamenictvi_trade_granit, 2020) Kamenictvi_trade_granit: ORION / BAHAMA BLUE / VIZAG BLUE. In: *Instagram* [online]. 10. 3. 2020 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://www.instagram.com/p/B9kR0G2He1e/>

Obr. 63: Sklad kamenictví Trade Granit, (kamenictvi_trade_granit, 2020) Kamenictvi_trade_granit: Máme naskladněno 1000 kusů skladem. In: *Instagram* [online]. 10. 3. 2020 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://www.instagram.com/p/B9jLizzHSac/>

Obr. 64, 65: současné atraktivní tvary náhrobních desek na českém trhu, (archiv autora, 2020) Zleva: Ostrava-Proskovice, Lesní hřbitov ve Zlíně

Obr. 66: Umělecky zpracovaný náhrobek v Lesním hřbitově ve Zlíně, (archiv autora, 2020) Lesní hřbitov ve Zlíně

Obr. 67: Písmo Mundial, (Kamenictví P. Kalus) Písmo: Plastická - bronzová a nerezová. In: *Kamenictví Petr Kalus* [online]. [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <http://www.kamenictvi-kalus.cz/pisma>

Obr. 68, 69: zleva písmo Karpatia 3 cm a šablona se zvýrazněnými body, kterými je písmo kotveno do podkladu, (Hřbitovní dekorace, 2020) Písmo Karpatia 3cm. In: *Hřbitovní dekorace* [online]. 2020 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <http://www.hrbitovnidekorace.cz/pismo-karpatia-3cm->

Obr. 70, 71: Náhrobky s užitým písmem Mundial, zprostředkovatel: Kamenictví Lampart, (archiv autora, 2020) Ostrava-Proskovice

Obr. 72, 73: zleva – náhrobek z počátku století, náhrobek současný, (archiv autora, 2020) Ostrava-Proskovice

Obr. 74: Mapa pohřebišť České republiky, data z roku 2006, (Českov datech, 2019) Hřbitovy v datech: Řekni, kde ty hroby jsou. *Česko v datech* [online]. Česko v datech, 2020, 11. 12. 2019 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://www.ceskovdatech.cz/clanek/142-hrbitovy-v-datech/>

Obr. 75, 76: zleva – ukázka klasického modelu parte, (Archiv autora, 2003) ukázka současného trendu – vkládání libovolného pozadí, (Obec Količín, 2019) SMUTEČNÍ OZNÁMENÍ: PANÍ ŽOFIE PODSEDNÍČKOVÁ. In: *Obec Količín* [online]. 2015, 21.01.2019 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <http://m.obec-kolicin.cz/news/smutecni-oznameni-p-podsednickova/>

Obr. 77: Smuteční oznámení úmrtí T. G. Masaryka (Aukro, 2019) Prezident T.G.Masaryk, smuteční oznámení, uvnitř foto, 1937,Lány. In: *Aukro* [online]. 2019 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://aukro.cz/prezident-t-g-masaryk-smutecni-oznameni-uvnitr-foto-1937-lany-6952707187>

Obr. 78: Smuteční oznámení úmrtí Vítězslava Nezvala, (Hanson, 2016) HANSON, Alsen. Z našeho archivu: parte Vítězslava Nezvala. In: *Vítězslav Nezval: poznámky a drobnosti o životě a díle českého básníka* [online]. Alsen Hanson, 2014, 6. 7. 2016 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <http://vitezslavnezval.cz/z-naseho-archivu/z-naseho-archivu-partevitezslava-nezvala/>

Obr. 79: Smuteční oznámení seznamující čtenáře s životem zesnulého, (archiv autora, 2000)

Obr. 80: Parte z roku 1936 s náboženským motivem, (Ambrozek, 2016) AMBROZEK, Jakub. Skautský Hitmaker. In: *Skautský institut* [online]. 15. 3. 2016 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://www.skautskyinstitut.cz/blog/post/skautsky-hitmaker/>

Obr. 81: Parte z roku 1975 s pouhým dekorem, (R. Palička, 2017) PALIČKA, R., KREJČÍ, Pavel, ed. MiG-21R 2083: pilot: por. Jiří Drahovzal. In: *Letecká badatelna* [online]. 2013, 12. 2017 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <http://www.leteckabadatelna.cz/havarie-a-sestrelly/detail/587/>

Obr. 82: Autorské varianty návrhů smutečního oznámení _ zleva dle zvyklostí, dle informační hierarchie v propagačních tiskovinách, (archiv autora, 2020)

Obr. 83: Autorský návrh smutečního oznámení – varianty, (archiv autora, 2020)

Obr. 84: Ukázka nabídky kondolenčních přání internetového obchodu Chaukiss.cz, (Chaukiss, 2020) Chaukiss: Soucit. Chaukiss [online]. Chaukiss, 2020 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://www.chaukiss.cz/soucit/strana-2/>

Obr. 85: Pobočka MPS Zlín Pohřebnictví Zlín na ulici Dlouhá, (archiv autora, 2020)

Obr. 86: Propagace zleva PS NONSTOP a MPS Zlín Pohřebnictví Zlín na trolejbusích (OVG, 2019) OVG. Pobavilo, potěšilo 146. In: *Na kole* [online]. 25. 1. 2019 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://www.nakole.cz/images/f/diskuse/0b/l/942211-1.jpg>

Obr. 87-89: Exteriérová prezentace Pohřební služby Příbylák na budově sídla, (archiv autora, 2020)

Obr. 90, 91: Venkovní reklama pohřební služby na Tyršově nábřeží, Zlín, (archiv autora, 2020)

Obr. 92: Příklady loga českých pohřebních služeb, (Pospíchal, 2020) Pospíchal pohřební služba [online]. Pohřební služba Pospíchal, 2020 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://www.pspospichal.cz>

Obr. 93: Příklady loga českých pohřebních služeb, (Concordia, 2020) Concordia - pohřební služba Ostrava [online]. Ostrava-Vítkovice: Concordia spol. s r.o., 2020 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://www.psconcordia.cz>

Obr. 94: Úvodní stránka webových stránek pohřebního ústavu Charitas, (archiv autora, 2020)

Obr. 95: Detail vložené inzerce v dokumentu smutečního oznámení, (archiv autora, 2020)

Obr. 96: Reklamní nálepka na Kamenictví Lampart, aplikovaná přímo na náhrobní desce, (archiv autora, 2020)

Obr. 97: Ukázka jedné ze získaných frotáží (archiv autora, 2020)

Obr. 98, 99: Ukázka knihy Tafofil, (archiv autora, 2020)

Obr.100: Návrhová část: kombinace a kompozice písem na název, (archiv autora, 2020)

Obr.101: Příklady používaných písem a datace vzniku náhrobků, na kterých jsou umístěny, (archiv autora, 2020)

Obr. 102: Dokument z kterého vychází finální doplňková barva, (archiv autora, 2020)

Obr. 103: Vizualizace aplikace barevných objektů – prolnutí objektu s fotografií, (archiv autora, 2020)

Obr. 104: Vizualizace dvoustránky, (archiv autora, 2020)

Obr. 105: Ukázka dvojstránky kapitoly o komunismu, (archiv autora, 2020)

Obr. 106–108: ukázka autorských fotografií, (archiv autora, 2020)

Obr. 109: vizualizace původního návrhu

Obr. 110: M. Knížák – Kniha dokumentů, 1952-1985 (Muzeum umění Olomouc, 2016)

Knížák, Milan: Kniha dokumentů, 1952-1985. In: *Muzeum umění Olomouc* [online]. 2016 [cit. 2020-04-24]. Dostupné z: <https://www.muo.cz/sbirky/knihy--41/milan-knizak--270/#>

Obr. 111: Realizace desky z recyklovaného papíru, (archiv autora, 2020)

Obr. 112: Realizace desky z modelového materiálu, archiv autora, 2020)

Obr. 113: Detail hřbetu knihy, (archiv autora, 2020)

Příloha č.1: priloha_c1_Sumar_hrbitovu_2020

Statistické propočty základních údajů o pohřebištích v rámci České republiky (propočten byl proveden na základě místního šetření na 2.200 hřbitovech k 01.01.2020)			
z toho	5 850	hřbitovů zaevidováno	3 875
	1 975	hřbitovů navštíveno tj. 25,89 %	28 948 546
	1	není nebo neprokázáno	4 948
10,00 Kč		průměrné roční náklady na údržbu na m²	cca 3.000.000 hřobových míst
230 000 000,00 Kč		náklady na roční údržbu celkem	to je opravdu hrubý odhad
750,00 Kč		průměrné náklady na repasy na m²	
10 755 000 000,00 Kč		náklady na repasy celkem (na 1/2 pohřebišt)	
	celkem m²	počet pohřebišt'	% /m² /pohřebišt'
	navštíveno	navštíveno	navštíveno
	10 773 183	1 505	7 158
	nenavštíveno	nenavštíveno	nenavštíveno
	18 175 363	4 374	4 155
	Zaplněnost pohřebišt'	velká města	85 %
	(s výjimkou židovských pohřebišt)	malá města	65 %
		městysy a obce	50 %
	Placení poplatků	vnitrozemí	70 %
	(s výjimkou židovských pohřebišt)	pohraničí	30 %
			procentuální zastoupení vybavení na jednotlivých navštívených pohřebištích
			95 % lavičky
			50 % voda na zalévání tlaková
			45 % voda na zalévání nádrží
			5 % bez vody na zalévání nebo dál než 100 bm
			2 % WC
			1 % kamerový systém
			1 % hlídač, stálá služba
			10 % upravené parkoviště
			85 % místo k parkování
			5 % mimo dosah motorovým vozidlem přes 300 bm
			40 % provozní řád v plném znění
			30 % provozní řád v částečném znění
			10 % provozní řád v odkazu
			20 % bez provozního řádu
			5 % smuteční síň
			95 % zastíněné místo k odpočinku
			5 % trvalý prodej funerálií (po zavedení EET klesl drobný prodej o 50%)
			10 % noční osvětlení
			99 % nádoby na odpad
			50 % nádoby na tříděný odpad
			50 % vsypová a rozptylová loučka
			35 % urnový háj



Majitelé pozemků

Arcibiskupství pražské	1
Cisterciácké opatství	1
Česká provincie Congregatio Jesu	1
Česká provincie Kongregace sester sv. Hedviky	1
Českomoravská generální delegatura Řádu karmelitánů	1
ČR, Nár. muzeum v ěirodě	1
ČR, Národní hřebčín	1
Duchovní správa poutního místa Panny Marie Pomocné	1
Hnutí DUHA	1
Hřbitovní komise pro Chlum, Čistěves, Lípa	1
Katolický farní kostel	1
Klášter premonstrátů	1
Koleg.kap.sv.Kosmy a Damiána	1
Mend.zem. univerz.	1
Moravskoslezské sdružení Cirkve adventistů sedmého dne	1
Muzeum Těšínska	1
Myslivecký spolek Stod	1
nadace	1
Protestantská zádušní obec	1
Psychiatrická nemocnice Horní Beřkovice	1
Za záchranu kostela sv. Jiljí, občanské sdružení	1
Králov. kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla	2
Královehradecký kraj	2
Královská kanonie premonstrátů	2
Moravskoslezské sdružení Cirkve adventistů sedmého dne	2
ČR, Ministerstvo obrany	3
Kongregace Milosrdných sester	3
Rytířský řád křižovníků s červenou hvězdou	4
husité	8
ČR SPÚ	9
bez vlastníka	11
čr lesy	12
firma	26
ČR	30
ÚpZSvVM	42
osoba	118
žočr	136
městys	150
eva	168
žop	178
město	1129
řmskf	1608
obec	2674